

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

BEZDOMOVECTVÍ MATEK – OPAKOVANÝCH KLIENTEK
AZYLOVÝCH DOMŮ PRO MATKY S DĚTMI

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Sociologie-Andragogika

Autor: Bc. Marie Barabášová

Vedoucí práce: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Bezdomovectví matek – opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne

.....
Bc. Marie Barabášová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Evě Klimentové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, ochotu a cenné rady. Také bych chtěla poděkovat svým blízkým za jejich podporu a pomoc.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Marie Barabášová
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Sociologie-Andragogika
Obor obhajoby práce:	Andragogika
Vedoucí práce:	PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Bezdomovectví matek – opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zaměřuje na studium životních drah matek bez domova. Jejím cílem je popsání životních drah opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi. V diplomové práci jsem si stanovila jednu výzkumnou otázku, na kterou chci nalézt odpověď: Jaké jsou podobnosti v životních drahách opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi? Práce se současně zaměřuje také na odlišnosti v životních drahách žen. Pro zkoumání tohoto problému jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu.</p> <p>Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení stěžejních pojmů, které souvisí s tématem opakovaného pobytu matek s dětmi v azylových domech. Zabývám se v ní problematikou bezdomovectví, bezdomovectvím žen, azylovými domy a životní dráhou.</p> <p>V praktické části se zaměřuji na empirický výzkum. Je zde popsán průběh sběru dat, jejich analýza a interpretace výsledků. Jako hlavní techniku sběru dat jsem zvolila narativní rozhovor. Doplňkovou technikou byla obsahová analýza dokumentů.</p> <p>Výzkum ukázal, že přestože je životní dráha každé ženy specifická, objevují se v nich určité podobnosti. U zkoumaného vzorku žen se ukázalo, že má podobné rodinné zázemí, nachází se v obdobné partnerské situaci, má podobné představy o budoucnosti, stejné zkušenosti s hledáním bydlení a dokonce podobné životní krize.</p>
Klíčová slova:	Bezdomovectví, azylové domy pro matky s dětmi, azylové domy, sociální vyloučení, životní dráha.
Title of Thesis:	Homeless mothers - repeat clients of shelters for mothers with children

Annotation:	<p>This master's thesis focuses on a study of life careers of homeless mothers. The aim of the thesis is to describe careers of repeat clients of shelters for mothers with children. The main research question of the thesis is what the similarities in careers of repeat clients of shelters for mothers with children are. At the same time, the thesis focuses on the distinctions in careers of the women. To examine this issue I chose a qualitative research method. The study is divided into two parts. Theoretical part focuses on explanation of key terms related to the topic of repeated residence of mothers with children in reception houses. In this part I deal with issues of homelessness, women's homelessness, shelters and careers.</p> <p>In the practical part I focus on the empirical research. It describes the process of data collection, its analysis and interpretation of results. I chose the narrative interview as the main instrument for data collection. Content analysis of the documents was used as a complementary technique.</p> <p>The research showed that even though the career of each woman is specific, they share certain similarities. The surveyed sample of women showed they come from a similar family background, their partner situation is similar, they share similar future expectations, they have similar experience in finding accommodation and even similar life crises.</p>
Keywords:	Homelessness, shelters for mothers with children, shelters, social exclusion, life career.
Názvy příloh vázaných v práci:	Příloha č. 1: Informovaný souhlas Příloha č. 2: Osnova rozhovoru
Počet literatury a zdrojů:	56
Rozsah práce:	91 s. (118 918)

Obsah

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Bezdomovectví – definice a typologie.....	11
1.1. Příčiny bezdomovectví	15
1.1.1. Příčiny bezdomovectví u žen	19
1.2. Postoj společnosti k lidem bez domova	19
1.2.1. Exkluze neboli sociální vyloučení.....	20
2. Bezdomovectví u žen.....	23
2.1. Matky bez domova.....	26
2.1.1. Problémy osamělých matek.....	28
2.2. Děti jako ohrožená skupina	29
3. Azylové domy v kontextu sociálních služeb	32
3.1. Sociální služby	32
3.2. Azylové domy.....	34
3.3. Azylové domy pro matky s dětmi	37
4. Životní dráha	39
EMPIRICKÁ ČÁST	43
5. Metodika empirického šetření.....	43
5.1. Výzkumný cíl a výzkumné otázky	43
5.2. Kvalitativní výzkum	43
5.3. Případová studie.....	45
5.4. Terén výzkumu.....	45
5.5. Metoda sběru dat.....	47
5.6. Výzkumný soubor	49
5.7. Zpracování dat.....	49
5.8. Etika výzkumu.....	50
6. Empirický výzkum.....	52
6.1. Průběh sběru dat.....	52
6.2. Analýza dat	54

6.3. Interpretace výsledků	56
6.3.1. Případová studie životní dráhy – respondentka číslo 1	56
6.3.2. Případová studie životní dráhy – respondentka číslo 2	58
6.3.3. Podobnosti v životních drahách klientek azylových domů	60
6.3.4. Specifika životních drah klientek azylových domů	72
7. Diskuse.....	76
Závěr	79
Literatura a zdroje	82
Seznam zkratk.....	87
Seznam příloh	88
Příloha č. 1: Informovaný souhlas	89
Příloha č. 2: Osnova rozhovoru	90

Úvod

Žijeme ve společnosti, ve které se musíme potýkat s existencí bezdomovectví. Bezdomovectví je způsob života, který si člověk občas vybere dobrovolně, jindy se do něj dostane nedobrovolně v důsledku nešťastných okolností. Tento způsob života s sebou přináší určitá specifika a je zatížen spíše negativním postojem ze strany ostatních občanů. Nicméně existuje snaha těmto lidem pomoci, proto fungují různé organizace a zařízení, jež poskytují rozličné druhy pomoci a podpory. Mezi lidmi bez domova se neřídka ocitají i ženy s dětmi, které mohou využít služeb azylových domů pro matky s dětmi. Tyto domy jim poskytují přístřeší a další sociální služby. Problémem je, že ženy využívající služeb těchto organizací, mají často problém osamostatnit se. Mají potíže s reintegrací do běžného života, v němž by žily ve svém vlastním bytě či domě a byly více odkázány samy na sebe. Místo návratu do běžné společnosti putují z jednoho azylového domu do druhého a nejsou schopny se o sebe samy postarat. Dostanou se do začarovaného kruhu, ze kterého mají problém se dostat, čímž komplikují život i svým dětem. Život v azylovém domě se totiž velmi liší od nezávislého života ve vlastním domově. Děti jsou touto situací poznamenány. Chybí jim základní vzor, podle kterého by se naučily žít samostatně, zapojit se do běžného života a pracovního procesu, v rámci kterého by nebyly odkázány na pomoc sociálních služeb. Má práce se přímo zaměřuje na tyto ženy, tedy na opakované klientky azylových domů pro matky s dětmi. Práce má kvalitativní charakter, snaží se porozumět životu těchto žen prostřednictvím studia jejich životních drah. Hlavním cílem je popsat životní dráhy opakovaných klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi. Po rozboru životních drah jednotlivých klientek se zaměřím na hledání podobností či spojitostí v jejich životech, a následně také jejich odlišností.

Diplomová práce je koncipována do dvou větších celků – teoretické a empirické části.

První část tvoří teoretické ukotvení klíčových pojmů. Obsahuje vysvětlení a definování pojmů, které jsou důležité pro mou práci, a jež budu dále používat. Teoretická část se skládá ze čtyř hlavních kapitol. V první z nich se věnuji definování pojmu bezdomovectví, jeho typům a příčinám či postojům společnosti k bezdomovcům. Druhá kapitola se zaměřuje na ženy bez domova. Ty se nacházejí v obtížné situaci a jsou vystaveny různým problémům. Při rozpadu rodiny či partnerství děti často zůstávají v péči matky, část práce je tedy věnována osamělým matkám, zejména těm bez domova a taky dětem jako ohrožené skupině. Ve čtvrté kapitole objasňuji, co jsou to sociální služby, do kterých spadají i azylové domy. Dále konkrétně rozebírám, jaké služby azylové domy a azylové domy pro matky s dětmi poskytují. Poslední kapitola teoretické části se zabývá osvětlením toho, co je to životní dráha, kterou budu u klientek azylových domů analyzovat.

Za stěžejní považuji empirickou část, která bude zahrnovat kvalitativní výzkum. Ten bude prováděn v Domově pro ženy a matky s dětmi, který se nachází v Olomouci. Empirická část zahrnuje metodiku výzkumu. Je zde nastíněn cíl výzkumu, seznámení s výzkumným terénem, výzkumným vzorkem a metodami sběru a zpracování dat. Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní přístup, který mi umožní jít do hloubky problému a lépe mu porozumět. Problematiku opakovaných klientek azylových domů budu zkoumat jako případovou studii, jež se vždy zaměřuje na určitý případ. Empirická část obsahuje informace o sběru dat, který probíhal formou narativního rozhovoru s klientkami azylového domu. Tyto rozhovory byly dále analyzovány a kódovány s cílem najít v anamnézách klientek určité spojitě body, jež by mohly alespoň trochu pomoci porozumět problému jejich zařazení do života mimo azylový dům. Další použitou metodou je obsahová

analýza dokumentů klientek. Analyzovány byly dokumenty klientek, které mají k dispozici pracovníci azylového domu pro ženy a matky s dětmi v Olomouci. Tyto dokumenty mohou přinést informace z jiného úhlu pohledu než je ten respondentčin. V empirické části jsou také uvedeny výsledky, ke kterým jsem v rámci výzkumu došla. Nakonec jsem zde zařadila kapitolu s názvem „Diskuse“, která je zhodnocením toho, jak mé výsledky odpovídají předpokladům z teoretické části.

Závěr práce obsahuje shrnutí veškerých informací, ke kterým jsem ve své práci dospěla. Shrnu zde, zda a do jaké míry jsem naplnila cíl práce a k jakým výsledkům jsem ve výzkumu dospěla.

TEORETICKÁ ČÁST

Pro zkoumání fenoménu bezdomovectví u žen je důležité nejprve ukotvit základní pojmy, se kterými budeme dále pracovat, v teorii. V první části se proto budu zabývat stanovením a definováním pojmů stěžejních pro tuto práci.

1. Bezdomovectví – definice a typologie

Bezdomovectví nebo také bezdomovství je v naší společnosti jedním ze sociálních problémů, se kterým se musíme potýkat. Jistě si pod tímto pojmem každý dokáže něco představit, problém je, že každý si představí něco jiného. Nyní se zaměřím na to, jak termín bezdomovectví definují sociologové a odborníci na danou tematiku a koho řadí do kategorie bezdomovec.

Hned v úvodu je potřeba napsat, že neexistuje jednotná definice bezdomovectví, ale existuje jich mnoho a autoři nejsou v této problematice vždy za jedno. Schwarzová (2005, s. 315) dále poukazuje na to, že v literatuře se pro označení bezdomovce používají sousloví jako „lidé bez domova“ či „lidé bez přístřeší“. Lidé bez přístřeší ale nejsou nejvhodnějším označením těch, kterým se budu věnovat, a to jsou ženy v azylových domech. Vidíme, že již zde se nám ukazuje úskalí vágního označení bezdomovce jako jedince bez domova či přístřeší. Spadají zde totiž např. i lidé, kteří mají přístřeší, jako jsou matky v azylových domech. To ale souvisí s typologií bezdomovectví, které se věnuji níže.

Bezdomovci jsou většinou populací viděni jako ti, kteří nemají kam složit hlavu, jako jedinci postrádající domov. Schwarzová (2005, s. 315) definuje bezdomovce jednoduše jako jedince, kteří nemají domov, což se zdá jako příliš jednoduché označení. Domov ale může mít mnoho významů. V tomto

ohledu se nejspíše také neshodneme. Pro někoho je to konkrétní dům, pro jiného domov neznamena konkrétní místo, ale jsou to lidé, kteří vytvářejí atmosféru domova. Zdeněk Matějček jej chápe jako „(...) místo, kde jsou naši“ (Matějček, 1994, s. 11). Podle Průdkové a Novotného neznamena domov jen mít střechu nad hlavou. Domov je místem, kam se může člověk kdykoliv vrátit a dostane se mu přivítání. Domov nám poskytuje zázemí, pocit bezpečí a také soukromí. Je to místo, kde se jedinci dostane podpory a pomoci (Průdková & Novotný, 2008, s. 10–11). „Mít domov znamená vědět, že se mám kam vrátit a existují lidé, kteří mě mají rádi“ (Průdková & Novotný, 2008, s. 10). Ztrátou domova je osoba ohrožena jak v sociálních, tak individuálních aspektech svého života (Schwarzová, 2005, s. 316). Velmi důležitou roli hraje také rodina člověka. Pavelková píše o tom, že v obtížné životní situaci hraje důležitou roli pomoc někoho blízkého. Pokud má jedinec široké a funkční rodinné zázemí s dobrými vztahy s příbuznými či přáteli, zvládá tyto situace zpravidla uspokojivěji. Naopak pokud zůstane s problémy sám, je větší pravděpodobnost, že se stane bezdomovcem (Pavelková, 2007, s. 20). „Z hlediska fenoménu bezdomovství je největšímu riziku bezdomovství vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila či jí byla opuštěna“ (Hradecký & Hradecká, 1996, s. 38).

Co se týče bezdomovectví, můžeme se setkat s různými definicemi. „Bezdomovství – to je způsob života, který se vyznačuje absencí stálého a jistého bydliště, je to typ havarované životní dráhy a současně je to absence sociálního statusu“ (Haasová, 2005, s. 10). Najdeme i jiné definice: „Bezdomovectví označuje situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova“ (Schwarzová, 2005, s. 316).

Kromě toho je bezdomovectví rozdělováno do různých kategorií. Hradecký a Hradecká (1996, s. 27–32) klasifikuje bezdomoveckou populaci do tří kategorií:

1. **Zjevné bezdomovství** se týká osob bez přístřeší, které mohou žít např. na nádraží, ulici či jiných veřejných prostranstvích, ale také ti, jež vyhledávají služby azylových domů nebo nocleháren. Jedná se o skupinu bezdomovců, která je nejvíce viditelná a také vnímaná zbytkem společnosti. Tato skupina vyvolává u zbytku společnosti stejné reakce – bezradnost, nemohoucnost a přání odstranit tento problém.
2. **Skryté bezdomovství.** Jedinci spadající do této skupiny se naopak příliš neobracejí na sociální služby a své problémy se snaží skrývat. Vyznačují se životem ve squatech a jiných podobných místech, přičemž často a rychle mění své působiště. To jim nezářídka přináší problémy zdravotní, potíže s policií či úřady.
3. **Potenciální bezdomovství** zahrnuje osoby, které mají přístřeší, to je ale značně nejisté. Např. jedinci žijící v zchátralých či přelidněných budovách, holobytech apod. Tímto typem bezdomovectví jsou ohroženi i jedinci propuštění z léčeben, vězení, dětských domovů nebo jedinci spadající do skupiny migrantů. Největším problémem této skupiny je, že si nemohou dovolit bydlení na otevřeném trhu s bydlením.

Organizace FEANTSA¹ vytvořila a přijala v roce 2005 typologii bezdomovství s názvem ETHOS. Tato typologie byla v České republice upravena tak, aby více odpovídala českému prostředí, ale zároveň zde byla snaha o harmonizaci s evropskou typologií. Jedná se o tyto čtyři kategorie a jejich subkategorie (Hradecký a kol., 2007, s. 31–33):

1. **Bez střechy**

- a) osoby přežívající venku
- b) osoby v noclehárnách

¹ Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci.

2. Bez bytu

- a) osoby v ubytovnách pro bezdomovce
- b) osoby v pobytových zařízeních pro ženy
- c) osoby v ubytovnách pro migranty
- d) osoby před opuštěním instituce
- e) uživatelé dlouhodobější podpory

3. Nejisté bydlení

- a) osoby žijící v nejistém bydlení
- b) osoby ohrožené vystěhováním
- c) osoby ohrožené domácím násilím

4. Nevyhovující bydlení

- a) osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách
- b) osoby žijící v nevhodném bydlení
- c) osoby žijící v přelidněném bytě

Přesný počet bezdomovců se, zejména díky skryté formě bezdomovectví, nepodaří přesně zjistit. Jedná se o osoby, které v mnoha případech nejsou nikde registrovány ani uváděny. Schwarzová (2005, s. 317) uvádí 0,34 % podílu bezdomovců v české populaci. V roce 2011 proběhlo v rámci Sčítání lidu, domů a bytů také sčítání bezdomovců. Sčítání se ale zaměřovalo pouze na osoby využívající služeb sociálních zařízení. Tedy jen těch, kteří využívají pomoci sociálních služeb, jak uvádí tisková zpráva. Celkový počet lidí, od kterých byly získány informace, byl 11 496. Sčítáním byl zjištěn největší počet lidí bez domova v Moravskoslezském kraji (2574), naopak nejméně jich bylo sečteno v kraji Karlovarském (256). Ženy tvořily ve sčítání pouze 21 %, převládali tedy muži bez domova. Největší počet tvořili jedinci s výučním listem či středoškolským vzděláním bez maturity (47,2 %). 40,2 % bezdomovců nad 15 let je nezaměstnaných (ČSÚ, 2012).

1.1. Příčiny bezdomovectví

Bezdomovcem se člověk většinou nestane jen tak, stejně jako další sociální problémy má i tento své specifické důvody, které mohou být různé. Ač si to nemusíme připouštět, stát se bezdomovcem nemusí být nijak složité. Postačí nějaká nešťastná či krizová událost, na kterou člověk není připraven. Při ní může přijít o prostředky, hledat útěchu v návykových látkách či ztratit kontakt s přáteli a rodinou a následně velmi snadno ztratit i svůj domov.

Jeden z pohledů na příčiny bezdomovectví najdeme v knize Sociální práce v praxi. Schwarzová zde uvádí dva typy faktorů způsobujících ztrátu domova, rozlišují faktory objektivní a faktory subjektivní. Do **objektivních faktorů** spadá společenské klima, které zahrnuje bytovou politiku, politiku zaměstnanosti, postavení etnických minorit, stanovisko majoritní společnosti k marginálním skupinám, sociální politiku státu a jiné faktory. Naproti tomu **faktory subjektivní**, zahrnující zejména jedincovu schopnost sociální adaptace (ta je často ovlivněna úrovní jeho vzdělání, rodinným zázemím, hendikepou apod.), se podílejí na celkové sociální situaci jedinců. Za hlavní příčinu nárůstu počtu osob bez domova považují autoři nevhodnou politiku zaměstnanosti, nedostatek sociálních bytů a nevyhovující podporu znevýhodněných osob. Z toho lze vyčíst, že hlavní příčiny bezdomovectví vidí autoři ve vnějších faktorech. Konkrétně ve společnosti, v níž jedinec žije, a ne v jeho vlastní neschopnosti či neschopnosti se o sebe postarat (Schwarzová, 2005, s. 317–318). Příčin vyvolávajících bezdomovství je spousta, zde jsou ty, o kterých se autoři zmiňují nejčastěji.

Chudoba

Právě chudobu můžeme označit za jeden z hlavních faktorů, který je spojen s bezdomovectvím. Jedinci žijící v chudobě jsou více ohroženi tím, že mohou

skončit na ulici. Ať už jsou konkrétními příčinami bezdomovectví ztráta zaměstnání či nejisté bydlení, chudoba je s nimi vždy propojena. Chudoba je problém, týkající se všech zemí světa a pravděpodobně problém, kterého se nikdy nezbavíme, i když se naše životní podmínky zlepšují. Hranice chudoby se v průběhu času mění, ale stále jsou zde lidé, kteří se v situaci chudoby nacházejí. S chudobou souvisí i relativní koncepce chudoby, která porovnává postavení jedinců a rodin s průměrem populace. Spadá-li např. část populace do skupiny s nižším příjmem než je průměr, lze ji považovat za skupinu ohroženou chudobou (Matoušek a kol., 2007, s. 81).

Ztráta zaměstnání

Nezaměstnanost v České republice v porovnání se zbytkem Evropy není vysoká. Dle MPSV byl podíl nezaměstnaných osob v únoru 2018 3, 7% (MPSV, 2018). *„Mezi registrovanými nezaměstnanými jsou hlavně lidé pro potenciálního zaměstnavatele málo zajímaví: zdravotně postižení, matky s malými dětmi, lidé propuštění z výkonu trestu, absolventi, osoby, které hledají práci s malou intenzitou, lidé společensky nepřizpůsobení, ale také lidé, u kterých se kumuluje více handicapů. Všichni pak patří mezi skupiny ohrožené společenským vyloučením“* (Hradecký & Hradecká, 1996, s. 17–18). Dle českého sociologa Jana Kellera je ohrožení domova zpravidla spojeno s problémy v zaměstnání, kdy se plat stává nejistým a existuje riziko ztráty zaměstnání. Jedinci si však ještě příliš nepřipouštějí, že by mohli domov ztratit a věří, že se z této etapy dostanou. Když se situace zhoršuje, dostávají se zpravidla další potíže, kromě problémů s hledáním práce se objevují manželské, rodinné či zdravotní problémy. Jakmile dojde až ke ztrátě práce a domova, zhoršuje se zdravotní stav jedince, kontakty v rámci rodiny jsou narušeny a jedinec přichází o trvalý příjem (Keller, 2013, s. 80–86). Kodymová a Koláčková uvádějí, že dle

Národního akčního plánu z roku 2005 je nezaměstnanost spojena s chudobou, přičemž mezi chudými lidmi tvoří největší skupinu dlouhodobě nezaměstnaní (Kodymová & Koláčková, 2005, s. 79).

Rodina a rodinné problémy

Rodina jako instituce má pomoci člověku zařadit se do společnosti, někdy ovšem může selhat a stát se zdrojem bezdomovectví. Hradečtí se v tomto ohledu zmiňují o tzv. rizikových rodinách. Rodiny, ve kterých je narušena její funkčnost a v rámci kterých se objevují tenze a nepřátelské interakce, jsou více ohroženy nebezpečím bezdomovectví. Mezi takové rizikové rodiny patří: rodiny s dospělým alkoholikem, rodiny s členem rodiny závislým na drogách, rodiny s dospělými či mladistvými delikventy, rodiny s členy s psychickou poruchou nebo s mentálně retardovaným dítětem, rodiny se zneužívanou nebo týranou ženou, rodiny se zanedbávanými dětmi, rodiny s týranými, sexuálně či emočně zneužívanými dětmi, rodiny svobodných matek, rekonstruované rodiny, rodiny migrantů a romské rodiny (Hradecký & Hradecká, 1996, s. 39).

Závislost na návykových látkách

Užívání návykových látek dostane často jedince do hraničních situací. Tento životní styl není nejlevnější, navíc často vede k tomu, že jedinci nejsou schopni plnit své profesní ani osobní role. V knize *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí* píší autoři o tom, že existuje oboustranný vztah mezi bezdomovectvím a užíváním alkoholu a drog. Lidé užívající návykové látky, končí na ulici snadněji než ti, kteří je neberou. A naopak bezdomovecký styl života se ve větší míře vyznačuje užíváním drog a pitím alkoholu (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013, s. 63). Alkoholismus a

toxikomanie nejsou těmi primárními spouštěcími vlivy, jež vedou k bezdomovectví, za ty lze spíše považovat osamělost a izolaci jedince. Přesto můžou být příčinou neschopnosti platit nájem či rozpadu rodiny a (podle všeobecného mínění) nejsilnějšími spouštěcími vlivy (Hradecký & Hradecká, 1996, s. 34 - 36).

Kriminalita

Jedním ze spouštěčů, který vede k odchodu jedince na ulici, může být trestný čin. I když kriminalita je zpravidla až důsledkem bezdomovectví (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013, s. 67). Mezi bezdomovci se vyskytuje mnoho dříve kriminalizovaných lidí. Mnoho propuštěných vězňů má problém orientovat se ve společnosti a můžou mít problém s integrací do ní (Průdková & Novotný, 2008, s. 21). *„Nejenom přestupek zapříčiní, že se někdo stane bezdomovcem, ale bezdomovství zapříčiní, že přestupky opakuje, což se projevuje tím, že se mnoho bezdomovců pohybuje mezi ulicí (...) a vězením“* (Průdková & Novotný, 2008, s. 21–22).

Institucionální příčiny

Haasová se ve své knize zmiňuje také o institucionálních příčinách, které se týkají mladistvých propuštěných z výchovných ústavů a dětských domovů či jedinců propuštěných z vězení. Právě mladiství vyrůstající v institucionálních zařízeních mají často problémy s životem mimo tyto ústavy (Haasová, 2005, s. 20).

1.1.1. Příčiny bezdomovectví u žen

V situaci bez domova se tak člověk může ocitnout mnoha různorodými způsoby. Vzhledem k zaměření diplomové práce na ženy bez domova jsou pro mne zajímavé hlavně důvody, které způsobují bezdomovectví žen. Armáda spásy provedla v roce 2014 průzkum zaměřený na ženy bez domova, kterého se zúčastnilo 147 žen. Z tohoto výzkumu vyplývá, že za hlavní příčiny bezdomovectví lze považovat partnerské a finanční důvody. 57 % žen uvedlo, že nebyly schopny hradit náklady spojené s bydlením, přičemž větší riziko tohoto problému hrozí u žen s větším počtem dětí a nižším vzděláním. 26 % žen pak uvedlo partnerské problémy jako např. rozvod, rozchod či násilí (Armáda spásy, 2014). Hetmánková uvádí jako nejčastější cesty k bezdomovectví u žen tyto: rozpad rodinných a partnerských vztahů, domácí násilí, chudoba a ekonomická nouze, absence dostupného a bezpečného bydlení a absence specializovaných ubytovacích zařízení. Poslední příčina se týká absence zařízení pro ženy s psychiatrickými potížemi či problémy s alkoholem a drogami (Hetmánková, 2013, s. 10–12).

1.2. Postoj společnosti k lidem bez domova

Být bezdomovcem s sebou nese určité sociální zvýraznění. Jedná se o sociální skupinu, která je považována za problém, se kterým se společnost musí potýkat, a nehraje zde roli, zda se jedná o bezdomovce dobrovolné či nedobrovolné. Většinová společnost má tendence vyjadřovat se k jejich situaci, zaujímat k nim nějaký postoj a nezřídka je soudit. Popisu postojů veřejnosti k bezdomovcům se věnovalo více autorů.

Podle Vávry vnímá česká společnost lidi bez domova vesměs negativně a je přesvědčena, že oni sami si mohou za situaci, ve které se nacházejí. Tato

situace přitom není typická pro Českou republiku. Dá se hovořit o určitém stigmatu, kterým jsou bezdomovci silně zatíženi (Vávra, 2013, s. 13). Haasová (2005, s. 24) pro toto vnímání používá pojem underserving, což znamená, že příčinami bezdomovectví jsou dle nás osobní vlastnosti jedinců. Bezdomovství se pro jedince stává stigmatem, jakousi vlastností, kterou si s sebou nesou a která je pro ostatní viditelná. Jsou jim přisuzovány určité vlastnosti a charakteristiky a lidé se na ně dívají skrz prsty. Problémem lidí s tímto stigmatem je, jak upozorňuje Haasová (2005, s. 24), že jsou viditelní, jejich stigma se na ulici rychle prozradí. Pojem stigma můžeme definovat jako: „označení, kterým se osoba ve své skupině negativně odlišuje od platných standardů“ (Jandourek, 2001, s. 239). Jedná se o odklon zejména od psychické, fyzické nebo sociální normality. Jedinci hrozí, že nebude přijat ostatními. Připsání stigmatu jedinci se nazývá stigmatizací (Jandourek, 2001, s. 239).

1.2.1. Exkluze neboli sociální vyloučení

S postojem společnosti k lidem bez domova a stigmatem pramenícím z bezdomovectví souvisí tzv. sociální exkluze. Exkluze je vlastně synonymem pro sociální vyloučení. Lidé bez domova jsou vystaveni vyloučení ze života majoritní společnosti, nesou si s sebou určitou nálepkou, která jim byla přisouzena a které je velmi obtížné se zbavit. Objevuje se zde problém jejich navázání kontaktu s ostatními a jejich zpětné integrace do společnosti. Může na ně být pohlíženo s odstupem, mohou být odmítáni, je pro ně velkým problémem najít si slušnou práci v důsledku toho, že nemají řádné trvalé bydliště. To může být i problém matek žijících v azylových domech, které mají často problém se znovuzařazením do většinové společnosti. Schwarzová (2005, s. 315) pohlíží na bezdomovectví jako na krajní typ sociálního vyloučení. Sociální vyloučení je dle Kodymové a Koláčkové založeno na několika faktorech: „*příslušnost k národnostní menšině, neuspokojivé bydlení bez*

základního vybavení, nedostatečné vzdělání, špatný zdravotní stav, ztráta sociálních kontaktů“ (Kodymová & Koláčková, 2005, s. 47). Mareš poukazuje na odebrání práv a povinností sociálně vyloučeným. Uvádí definici United Nations Development Program, která specifikuje exkluzi jako „...nepřiznání základních občanských a sociálních práv a tam, kde tato práva nejsou přímo upírána, se jí pak rozumí nedostatečný přístup k politickému a zákonnému systému nezbytnému pro uplatnění těchto práv“ (Mareš, 2006, s. 7). Pojem exkluze má dle Jana Kellera dlouhou historii a poprvé se objevuje kolem 60. let 20. století, kdy se sociální vyloučení týkalo jen menší skupiny lidí. Keller zde uvádí badatele Julese Klanfera, který se zmiňuje o „exkluzi jako o údělu těch, kdo jako jediní netěží z výhod hospodářského růstu“ (Keller, 2014, s. 7). Od 80. let se dle Kellera vynořuje pojem exkluze v takovém slova smyslu, jak ji chápeme dnes, a je jí ohrožena velká část tzv. lidových vrstev. Není spojována jen s bídou a bytovou nejistotou, ale zejména s problémem nedostatku. Dalším faktorem, který k ní přispívá, je generalizace tržních vztahů, „tedy prosazuje se stále užší vazba mezi uchováním důstojných životních podmínek a zdatností prokázanou na trhu práce“ (Keller, 2014, s. 31). Ve své další knize Keller píše, že: „Na sociálně vyloučené je pohlíženo jako na osoby, které nejsou schopny odkládat odměnu do budoucna, a tedy vytvářet si spolehlivé rezervy“ (Keller, 2013, s. 78). Nejsou zakotveni v prostoru, protože mají problém s bydlením, a také v čase, se kterým se pojí nejistý výhled do budoucnosti a mizivá perspektiva pro jejich děti (Keller, 2013, s. 78). Petr Mareš mimo jiné upozorňuje na chybné ztotožňování sociálního vyloučení a chudoby. Přestože spolu pojmy souvisí, nemusí vést vždy chudoba k sociálnímu vyloučení a sociálně vyloučení nemusí být vždy chudí. Nelze ale opomenout že chudoba je často příčinou bezdomovectví (Mareš, 2000, s. 289).

V této kapitole jsem definovala, kdo je to bezdomovec. Ráda bych zdůraznila, že to nejsou jen osoby, které přespávají na nádražích a v parcích,

ale i osoby, které mají střechu nad hlavou (jedinci v azylových domech, noclehárnách). Bezdomovectví je třeba vnímat jako absenci domova, mající různé příčiny, které může vést až k sociálnímu vyloučení a odmítání ze strany společnosti. Pro účely mé práce je třeba konkretizovat, kdo je cílová skupina, od které získám data pro svůj výzkum. Jsou to tzv. zjevné bezdomovkyně, využívající sociálních služeb azylových domů, které se do problémové situace dostaly různými způsoby.

2. Bezdomovectví u žen

Ve druhé kapitole se budu věnovat problematice bezdomovectví u žen. Zajímají mne ženy s dětmi, které se dostaly do tak tíživé situace, že musely využít služeb azylového domu. Ani otázce bezdomovectví se nevyhýbají problémy spojené s genderem. Naopak jsou zde genderové rozdíly velmi silně vidět. Jak uvádí Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 107), je bezdomovectví spíše mužskou doménou, žen bez domova je méně než mužů bez domova.

V roce 2004, kdy proběhlo v České republice sčítání bezdomovců, tvořil podíl žen bez domova 15 %. Problémem je, že jejich počet stále stoupá. Jejich počet je nicméně stále nižší než v Evropě (odhaduje se 20–30 %) či USA (20–25 %). V České republice v současnosti převažují mezi bezdomovkyněmi mladší ženy. S přibývajícím věkem klesá zastoupení žen bez domova na ulici (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 107).

Tyto statistiky mohou být ale silně zavádějící, vezmeme-li v úvahu, že jsou to právě ženy, které jsou ve velké míře představitelkami tzv. skrytého bezdomovectví. Dle Hradeckého a Hradecké je pro ženy situace bezdomovectví daleko obtížnější, jelikož je na ně majoritní veřejností pohlíženo negativněji a více nepřátelsky než na muže. Je pro ně typičtější, že hledají přístřeší u přátel, rodičů a snaží se vyhnout zjevnému bezdomovství (Hradecký & Hradecká, 1996, s. 44). Organizace Jako doma, která se zabývá problémem ženského bezdomovectví, provedla v roce 2013 výzkum. Z výsledků výzkumu vyplývá, že přestože participantky spadaly do kategorie žen bez domova (dle kategorizace ETHOS), většinou se s tímto označením neidentifikovaly. Pojem bezdomovkyně vnímaly jako ponižující, tato negativní sebereflexe pak častěji vede k tomu, že se ženy rozhodnou vyhledat pomoc (Hetmánková, 2013, s. 7). „Respondentky v drtivé většině

vyjádřily, že se cítí ostatními lidmi, včetně poskytovatelů služeb, považovány za druhořadé, podřadné a opovržením hodné“ (Hetmánková, 2013, s. 7).

O hlavních příčinách bezdomovectví žen jsem se již zmínila v kapitole Příčiny bezdomovectví. Nyní se zaměřím na to, jak vypadá typická žena bez domova.

Marek, Strnad a Hotovcová píší o tom, že je jen málo starších bezdomovkyň, které by nebyly provdané či neměly dlouhodobý vztah. Jsou to nezřídka oběti domácího násilí nebo odcházejí z domova v důsledku rodinných konfliktů (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 108). Ženy, které utečou z domova kvůli násilí, se s ním ale často setkají i na ulici, kde se stanou ještě snadnějším terčem. To vyplývá z výzkumu s názvem Zpátky ze dna: zaostřeno na ženy z roku 2013 (Hetmánková, 2013, s. 13). *„Devadesát procent zkoumaných žen popsalo zážitek nějaké formy sexuálního, domácího, fyzického či verbálního násilí, zejména ze strany mužů“ (Hetmánková, 2013, s. 13).*

Ženy bezdomovkyně většinou pocházejí ze znevýhodněných vrstev společnosti, které jsou charakteristické nízkým stupněm vzdělání. Tyto vrstvy mají nezřídka špatný zdravotní, fyzický i duševní stav, neuspořádané rodinné poměry, špatné majetkové podmínky a jejich děti vyrůstají v nevhodném bydlení (Hradecký & Hradecká, 1996, s. 44).

Mezi ženami bez přístřeší je také větší počet těch, které trpí psychickým onemocněním, než mezi muži bez domova. Objevuje se u nich závažné psychické narušení osobnosti, mezi ženami je těchto osob 4x více než mezi muži (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 109). *„Zdá se, že psychiatrická diagnóza je hlavní příčinou bezdomovectví u žen, neboť zdravé ženy jsou schopny se o sebe nějakým způsobem postarat“ (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 109).*

Haasová v souvislosti s bezdomovectvím žen píše o tzv. feminizaci chudoby. Ženy jsou více ohroženy chudobou než muži. Souvisí to s odlišným

postavením žen na trhu práce a jejich diskriminací. To zahrnuje nižší mzdy v porovnání s muži a horší pracovní místa. Dále ženy často pracují na kratší pracovní úvazky a při propuštění bývají první na řadě. Kromě toho jsou diskriminovány také uvnitř rodiny a jsou omezovány péčí o děti (Haasová, 2005, s. 22–23). *„Nižší výdělky, a tudíž i důchody žen v době jejich ekonomické aktivity, ovlivňují jejich finanční možnosti v dobách nouze“* (Hetmánková, 2013, s. 11). Český statistický úřad uvádí, že v roce 2016 bylo příjmovou chudobou ohroženo 10,8 % žen a 8,5 % mužů (ČSÚ, 2017). Hasmanová Marhánková (2011, s. 5) upozorňuje na specifickou skupinu matek samoživitelek, které jsou často oběťmi feminizace chudoby. Matky samoživitelky stojí v čele domácnosti, kde musí vyjít jen s jedním platem, popřípadě výživným. *„Matky samoživitelky tvoří skupinu čelící několika vzájemně se propojujícím druhům znevýhodnění a obecně patří ke skupinám nejvíce ohroženým nezaměstnaností a chudobou“* (Hasmanová Marhánková 2011, s. 5).

Další riziko, kterému jsou jedinci bez domova a tedy i ženy vystaveni, je deprivací zkušenost. Člověk má totiž určité potřeby, které nemusí být v důsledku ztráty domova uspokojeny, což může mít negativní důsledky. Ženy bez domova se nacházejí v nepříznivé situaci, která může vést až k deprivaci. Matějček, Bubleová a Kovařík (1997, s. 8) chápou deprivaci jako psychický stav, vzniklý neuspokojením určitých potřeb. Deprivace pak může motivovat jedince k specifickým formám chování (Matějček, Bubleová & Kovařík, 1997, s. 8). Vágnerová o deprivaci píše jako o neuspokojení objektivních potřeb, které nemusí být uspokojovány v dostatečné míře, adekvátním způsobem nebo dostatečně dlouhou dobu. Ve své knize uvádí tyto typy deprivace (Vágnerová, 2012, s. 53–54):

- a) **Deprivace v oblasti biologických potřeb.** Jedná se o nedostatek jídla, pití, spánku atd. Tento typ deprivace se objevuje např. u týraných dětí.

- b) **Podnětová deprivace.** Tato deprivace je častá u jedinců s tělesným či smyslovým postižením. Jedná se o strádání v množství či variabilitě podnětů.
- c) **Kognitivní deprivace.** Strádání v této oblasti může vést k tomu, že se zdá jedinec mentálně zaostalý. Zanedbává se zde výchova a výuka, což vede k deprivaci v potřebě učení.
- d) **Citová deprivace.** Tento typ deprivace má závažné důsledky zejména pro děti v raném věku. Není zde dostatečně uspokojena jejich potřeba stabilního a spolehlivého citového vztahu s matkou (či náhradní mateřskou osobou).
- e) **Sociální deprivace.** Jde o nedostatek přiměřených kontaktů s ostatními lidmi.

Deprivační zkušenost může negativně ovlivnit jedincův současný psychický stav, ale i jeho psychický vývoj (Vágnerová, 2012, s. 53).

2.1. Matky bez domova

O ženách bez domova a příčinách jejich bezdomovectví jsem se již zmiňovala. Nyní se zaměřím na matky bez domova, které jsou hlavním předmětem mé práce. Při rozpadu rodiny zůstává dítě u matky v 90 % případů, což je jeden z důvodů, proč ženy volí latentní formu bezdomovectví. Nechtějí o děti přijít, a proto se snaží bydlení udržet nebo hledají jiné alternativy jako je např. nový partner, který jim poskytne materiální zabezpečení (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 108). Kristin Thomas a Martin So píší o tom, že většina rodin, které jsou bez domova, je tvořena osamělými matkami s několika malými dětmi. Bezdomovectví žen může snížit schopnost matek zabezpečit své děti a vést je k disciplíně (Thomas & So, 2016, s. 120–121).

S vysokou mírou rozvodovosti a nárůstu mimomanželské porodnosti se zvyšuje také počet osamělých rodičů. Tento stav se nazývá osamělým rodičovstvím a do této situace se může dostat muž i žena. Situace, kdy matka zůstane na výchovu dítěte sama, se nazývá **osamělé mateřství**. Což může být také případ žen v azylových domech pro matky s dětmi, jejichž životní dráhy mne zajímají.

Dudová upozorňuje na problematiku nejasnosti a nejednoznačnosti pojmu osamělá matka, který se objevuje v literatuře. Sama tuto kategorii chápe takto: „*osamělé matky jsou všechny ženy, žijící s dětmi, ale bez partnera*“ (Dudová, 2009, s. 761).

Sobotková upozorňuje na to, že u rodin s jedním rodičem převažují ty s osamělou matkou. Rodiny osamělých matek rozděluje autorka do tří skupin (Sobotková, 2012, s. 171):

1. **Osamělé matky, jimž zemřel manžel.** Jedná se o vdovy s dětmi. K těmto ženám je společnost značně shovívavá a tolerantní.
2. **Osamělé matky mající děti ze vztahu, který se rozpadl.** Zde už jsou postoje k matkám různé. Objevují se jak tolerantní, tak negativní postoje.
3. **Osamělé matky dobrovolně svobodné.** Jedná se o ženy, jež si záměrně zvolily, že budou svobodné a s otcem svého dítěte nikdy vztah neplánovaly.

Hlavní příčinou osamělého rodičovství byla v 80. letech 20. století rozvodovost, od 90. let se hlavní příčinou stává narození dětí mimo manželský svazek. Zatímco v 90. letech bylo dětí narozených mimo manželství 8,6 %, v roce 2007 se jejich podíl zvedl na 34,5 %. Je potřeba podotknout, že ne vždy vede narození dítěte mimo manželství k osamělému mateřství (Dudová, 2009, s. 762).

2.1.1. Problémy osamělých matek

Problémů, se kterými se osamělé matky setkávají, existuje vícero. Těmi nejčastějšími a nejvíce zmiňovanými jsou problémy praktické, týkající se financí či vedení domácnosti. Kromě nich uvádí Irena Sobotková ve své knize ještě problémy osobní, např. emoční distres, ohrožení osobní identity či problémy v sebepojetí. Do poslední skupiny věcí, které mohou být zdrojem stresu, zařazuje Sobotková – problémové vztahy s dětmi, často konfliktní vztahy s bývalým partnerem a nejistotu při hledání partnera nového. To vše může u žen vyvolávat pocity beznaděje a deprese, které se mohou projevit ve vztahu k dětem. Nezvládnutí této situace hrozí zejména v okamžiku, kdy se žena dostává ze známého prostředí a ztrácí podpůrnou síť (Sobotková, 2012, s. 174–175). Kodymová a Koláčková (2005, s. 44) zmiňují také vyšší riziko nezaměstnanosti, nedostatečný přístup k přiměřenému bydlení, sociální izolaci nebo sociální vyloučení.

Osamocení rodiče potřebují dle Kodymové a Koláčkové silnější podporu ze strany společnosti při plnění rodičovských povinností. Pomoc se realizuje na dvou rovinách. Jedná se o pomoc **finanční** a **nefinanční**. V rámci finanční podpory mohou rodiny získat sociální dávky, pokud se jejich příjmy společně s dávkami státní sociální podpory pohybují pod hranicí hmotné nouze. Nefinanční pomoc prostřednictvím sociálních služeb poskytovaných ve prospěch rodin a jejich členů, chce nejen pomoci osamoceným rodičům vyřešit obtížnou situaci, ale zejména pak ochránit nezletilé děti. Mezi tyto sociální služby patří např. azylové domy, odlehčovací služby, pečovatelská služba pro rodiny s dětmi, poradenství aj. (Kodymová & Koláčková, 2005, s. 47–48).

2.2. Děti jako ohrožená skupina

Již samotná ztráta domova, který je spojen s pocitem jistoty a bezpečí, musí být hrozná. *„Absence domova totiž člověka poznamenává nejvíc. Jestliže člověk ve svém dětství nepozná, jak funguje rodina, pak velice nesnadno, velice těžce zakládá svoji vlastní rodinu“* (Hradecký, 1998, s. 8). Pro děti je velmi důležité, aby vyrůstaly v rodině, která je pro ně skálou, měla by jim poskytovat oporu a pocit bezpečí. Rodina je jednou ze základních institucí naší společnosti, v níž jsou nám předávány kulturní a společenské hodnoty a normy. Děti se v ní učí, socializují a přebírají vzorce chování, které vidí u svých rodičů. Život s jedním rodičem v azylovém domě či na ulici je může poznamenat neblahým způsobem. Matějček (1994, s. 17) píše o důležitosti rodiny pro psychický vývoj dítěte. Zdůrazňuje důležitost stálého, citově příznivého, přijímajícího a vřelého prostředí. *„Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu“* (Matějček, 1994, s. 17). *„(...) ona stojí na začátku – a má tedy možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích. Za druhé, nejpřirozenějším způsobem a nejvýdatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. A za třetí, je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života (...).“* (Matějček, 1994, s. 16). Děti v azylových domech samozřejmě rodinu mají, ale mohou být ohroženy některé její základní funkce. Kodymová a Koláčková zmiňují zejména funkce zajištění citového zázemí a přípravu dětí pro život ve společnosti. Pro děti může život s jedním rodičem znamenat, že mu rodič, vytížený starostí o domácnost a práci, nebude věnovat tolik pozornosti a péče, jako by se mu dostalo v rodině s oběma rodiči. Pro matku je to velká zátěž, pro děti to znamená, že jim chybí potřebný mužský vzor. Jedním z velkých problémů, který se dnes objevuje je, že rodič brání styku dítěte s druhým rodičem, který jej nemá ve své péči (Kodymová & Koláčková, 2005 s. 44–45). Důležitost mužského vzoru napadá Sobotková, dle které dosud nebyla výzkumy prokázána souvislost mezi

absencí otce a negativním vývojem dítěte. Přestože se mluví o jeho důležitosti v procesu socializace dítěte, není jeho přítomnost v rodině zárukou toho, že se opravdu socializace účastní, často tuto roli na sebe přebírá sama matka (Sobotková, 2012, s. 175).

Pokud nejsou potřeby dítěte uspokojeny, dochází k deprivaci, o které jsem se zmiňovala výše. Matoušek a Pazlarová ve své knize představují systém základních potřeb dítěte dle českých psychologů Matějčka a Kovaříka. Patří sem okruh fyzických potřeb, potřeba bezpečí, potřeba stability a přehlednosti prostředí, potřeba učit se, potřeba začlenění do širšího okruhu lidí a potřeba životní perspektivy (Matoušek & Pazlarová, 2010, s. 125–126). Matějček a Dytrych poukazují na to, že klasické psychické deprivace dnes ubylo. Vyskytuje se zpravidla u dětí v ústavní výchově. Objevuje se jiný problém, který nazývají psychickou subdeprivací, která je mírnější formou psychické deprivace, deprivacní příznaky nejsou tolik silné ani dramatické. Subdeprivace se projevuje jen lehkými a nenápadnými odchylkami. Tyto děti se např. projevují horším školním prospěchem, hůře působí na okolí a uplatňují se v kolektivu (Matějček & Dytrych, 1994, s. 198–203).

Děti opakovaných klientek azylových domů jsou také vystaveny častějšímu stěhování, což může dítě také ovlivnit. Dle Matějčka a Dytrycha se představa domova u dítěte vyvíjí kolem druhého roku, dítě si již uvědomuje, že patří do určitého lidského společenství, kde má své místo. Do tohoto společenství patří lidé, s nimiž vyrůstá a kteří jej obklopují. Tak se domov stává místem bezpečí a jistoty. Každé přestěhování pak znamená narušení tohoto bezpečí a jistoty. Musí se přizpůsobovat novým podmínkám, někdy jsou donuceny měnit školu a tím pádem navazovat nové vztahy. To vše přináší větší či menší míru stresu, se kterou se dítě musí vyrovnat (Matějček & Dytrych, 2002, s. 98–107).

Druhá kapitola se zabývá cílovou skupinou mého výzkumu, tedy ženami bez domova, které mají na starost péči o dítě. Žen bez domova sice není tolik jako mužů, ale jejich počet stoupá. Ženy jsou daleko více ohroženy chudobou než muži, jsou to také právě ony, kterým jsou děti častěji svěřeny do péče. Může se stát, že tuto situaci samy nezvládnou. Pokud přijdou až o střechu nad hlavou, mohou se dostat do azylového domu. Azylovým domům se věnuje následující kapitola.

3. Azylové domy v kontextu sociálních služeb

3.1. Sociální služby

Život bez domova znamená každodenní nejistotu, nepohodlí, ztrátu soukromí a mnoho dalších nepříjemných věcí. Z toho důvodu existují různé sociální služby a organizace, které se snaží těmto lidem pomoci zjednodušit jejich nelehký život. Českou republiku můžeme nazvat sociálním státem, založeném na organizované pomoci členům společnosti. *„Z pohledu sociálního státu je povinností státu zajistit nezanedbatelná sociální lidská práva formou přiměřené solidarity mezi občany“* (Malík Holasová, 2014, s. 16). Pomoc bezdomovcům se uskutečňuje prostřednictvím sociální práce. *Sociální práce je společenskovoědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je vysvětlování a řešení sociálních problémů“* (Malík Holasová, 2014, s. 10). Lidem v obtížné sociální situaci jsou nabízeny různé sociální služby. Sociální služby jsou dle Zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. definovány jako *„činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení“* (Česko, 2006a, § 3).

Podle Ministerstva práce a sociálních věcí je cílem sociálních služeb (MPSV, 2017):

1. *„zachovávat lidskou důstojnost klientů,*
2. *vycházet z individuálně určených potřeb klientů,*
3. *rozvíjet aktivně schopnosti klientů,*
4. *zlepšit nebo alespoň zachovat soběstačnost klientů,*
5. *poskytovat služby v zájmu klientů a v náležité kvalitě.“*

Poskytovateli sociálních služeb jsou dle MPSV (2017):

- **Ministerstvo práce a sociálních věcí**, jež je v současnosti zřizovatelem pěti specializovaných ústavů sociální péče.
- **Obce a kraje**, jež vytvářejí vhodné podmínky pro rozvoj sociálních služeb a zřizují subjekty, které poskytují sociální služby.
- **Nestátní neziskové organizace a fyzické osoby** nabízející bohaté spektrum služeb.

Sociální služby se dělí na **sociální poradenství**, **služby sociální péče** a **služby sociální prevence**. Kromě toho můžeme rozlišovat ještě formy poskytování sociálních služeb, ty se poskytují jako služby **pobytové**, **ambulantní** nebo **terénní** (Česko, 2006a, § 32 a § 33).

Terénní sociální služby jsou charakterizovány tím, že jsou poskytovány v přirozeném prostředí uživatele. Oproti tomu v rámci ambulantních sociálních služeb docházejí uživatelé do zařízení sociálních služeb, součástí kterých není ubytování. Pobytovými službami se pak rozumí „*služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb*“ (Česko, 2006a, § 33). Marek, Strnad a Moravcová ukazují na rozdíl mezi pobytovými a ambulantními službami. Zatímco pobytové služby orientují svou pozornost na změnu, ambulantní služby se zaměřují na podporu (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 115). Do pobytových služeb kromě azylových domů patří domy na půl cesty, noclehárny, komerční ubytovny či terapeutické komunity a psychiatrické léčebny (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013, s. 310).

3.2. Azylové domy

Dle zákona o sociálních službách spadají azylové domy do sociálních služeb tzv. sociální prevence (Česko, 2006a, § 53). Služby sociální prevence se zaměřují na osoby ohrožené vyloučením. Kladou si za cíl pomáhat jedincům v obtížných sociálních situacích a bránit vzniku a šíření nežádoucích společenských jevů ve společnosti. „Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ (Česko, 2006a, § 57). Azylové domy poskytují tři základní činnosti. Poskytnutí stravy nebo pomoc při jejím zajištění, poskytnutí ubytování a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí (Česko, 2006a, § 57).

Azylové domy „poskytují celodenní ubytování, podmínky pro hygienu, přípravu stravy, praní prádla, sociální poradenství a čerpání ambulantních služeb rámci denních center, Job klubů apod.“ (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 145). Azylové domy mají své vnitřní řády, od klientů se očekává zájem, spolupráce a přebírání odpovědnosti za sebe samé. (Průdková & Novotný, 2008, s. 45). Azylová zařízení se zaměřují na sociální práci s lidmi bez přístřeší, kterým poskytují potřebnou péči a zabezpečení základních životních potřeb. Nejde v nich pouze o poskytování ubytování a jídla, ale určitý sociální program (Kolektiv autorů, 1997, s. 117). V současné době převažují azylové domy pro muže, ženy a matky s dětmi. Někteří autoři, ale poukazují na to, že je potřeba zaměřit se více i na jiné skupiny osob. Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 145) píší o potřebě zřídit azylové domy např. pro seniory, specifické skupiny osob jako jsou jedinci s duševními poruchami či drogově závislí. Průdková a Novotný (2008, s. 46) zase upozorňují na neexistenci azylových domů pro muže (otce) s dětmi.

Podle registru poskytovatelů sociálních služeb se v České republice nachází 218 azylových domů, z toho jich je 21 v Olomouckém kraji. V České

republice jsou zřizovateli azylových domů církev, obce nebo orgány státu (Matoušek, 2008, s. 30). Kromě toho Matoušek opomněl nestátní neziskové organizace, do kterých spadají např. zmíněné církve. Vacínová uvádí, že jsou to právě nestátní organizace, které se nejvíce podílejí na fungování azylových domů. Jejich výhodou je, že mohou být vůči klientům daleko flexibilnější než státní zařízení a řešit věci smluvně, kdežto státní zařízení jsou vázána zákonnými lhůtami. Mezi nestátní organizace provozující azylová zařízení patří např. charitativní organizace Naděje či Armáda spásy (Vacínová, 2006, s. 136–137). Organizací zaměřující se na subjekty pomáhající lidem bez přístřeší je v České republice Sdružení azylových domů v ČR (S.A.D.). S.A.D. vytváří odborné prostředí pro organizace a jedince zabývající se lidmi bez přístřeší nebo ohroženými takovou ztrátou. Snaží se o spolupráci jednotlivých organizací zaměřených na pomoc lidem bez přístřeší. Sdružuje azylové domy v České republice a kromě toho nabízí poradenskou, vzdělávací, konzultační a informační činnost pro své členy (Sdružení azylových domů v ČR).

3.2.1. Poslání azylových domů

Azylové domy patří mezi ubytovací služby, které se zaměřují na podporu a pomoc lidem bez domova. Jedním z hlavních cílů je pomoci člověku integrovat se do běžné společnosti.

Zákon o sociálních službách stanovuje, že sociální služby musí být poskytnuty v zájmu jedinců v náležitě kvalitě. Poskytovatelé jsou povinni dodržovat tzv. standardy kvality sociálních služeb, podle kterých je kvalita sociálních služeb hodnocena (Česko, 2006a, § 2, § 88 a § 99). Jedním z těchto standardů je individuální plánování sociální služby, které vychází z druhu poskytované služby a cílové skupiny, již je služba určena (Čámský a kol.,

2011, s. 141). Po příchodu do azylového domu udá klient svá osobní data a je seznámen s vnitřním řádem azylového domu. Dále pak spolu klient a sociální pracovník pracují na sestavení individuálního plánu péče (Průdková & Novotný, 2008, s. 45). Milena Johnová chápe individuální plánování jako *„nástroj, který sociálním pracovníkům pomáhá ujasnit si, co vlastně mají dělat“* (Johnová, 2011, s. 5). Individuální plánování začíná seznámením se se situací klienta, následuje stanovení cílů, které mají pomoci sociálnímu začlenění člověka. Poté pracovník a klient stanoví postup, jak změny dosáhnout a v závěru se hodnotí dosažené výsledky (Johnová, 2011, s. 5).

Pro vyřešení své obtížné situace potřebují jedinci základní zázemí. Podmínkou úspěšné reintegrace je poskytnutí základních životních potřeb (Schwarzová, 2005, s. 322). *„Ubytovací služby v rámci reintegračního programu mají za úkol poskytnout bezdomovci dostatek zázemí, aby se mohl pod vedením sociálního pracovníka naučit, jak žít ve společnosti a mohl toto zařízení opustit“* (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013, s. 310). Vágnerová, Csémy a Marek píší o pojmu rehousing, který znamená poskytnutí přístřeší bezdomovcům. Jedná se o jeden z kroků procesu **reintegrace**. Tento proces má pomoci sociálně vyloučeným jedincům stát se právoplatnými členy společnosti. Toto znovuzabydlení jedince ale není konečnou fází procesu reintegrace, jedinec se v této fázi stává potenciálním bezdomovcem. Dle autorů je reintegrační proces dovršen v okamžiku, kdy má jedinec jisté a stálé bydlení, práci a nemá žádné dluhy (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013, s. 206–207). Reintegraci a soběstačnost se snaží podporovat azylové domy. Klient azylového domu automaticky přijímá část spoluodpovědnosti a plněním povinností získává nové dovednosti stěžejní pro reintegraci (Schwarzová, 2005, s. 324–325).

3.3. Azylové domy pro matky s dětmi

Azylové domy pro matky s dětmi poskytují ubytování matkám s malými dětmi, jež se nacházejí v tak závažné životní situaci, že by nebyly schopny vychovávat své dítě, kdyby jim nebylo poskytnuto náhradní ubytování (Matoušek, 2008, s. 30). Jsou určeny matkám či těhotným ženám v krizové životní situaci, kterou neumí sami řešit. Azylové domy by měly brát v úvahu potřeby matek i dětí (ty mají k dispozici např. hračky) a zajistit jim bezpečí. Klientky mají k dispozici samostatný pokoj, kde bydlí se svými dětmi. Kromě toho mohou využívat kuchyňku, společenskou místnost, místnost pro děti, koupelnu s toaletou, prádelnu a sušárnu (Průdková & Novotný, 2008, s. 46). Obvykle je jim pracovníky poskytnuto systematické poradenství a občas i terapeutické programy (Matoušek, 2008, s. 30). Mezi hlavní problémy, které pomáhají pracovníci klientkám řešit, patří hospodaření s financemi, dluhy, nevyřízené sociální dávky, péče o děti, psychické problémy matek či dětí, zdravotní a sociální pojištění či nezaměstnanost (Budinová, 2012, s. 41).

Matky v azylových domech nežijí zadarmo, ale musejí se podílet na hrazení nákladů. Klientce je poskytnuto ubytování v azylovém domě na základě podepsání smlouvy (Matoušek, 2008, s. 30). Závisí na zřizovateli, jak dlouhou určí dobu pobytu v azylovém domě. Délka pobytu může být omezena věkem dítěte (např. domovy do tří let věku dítěte) nebo je učena délka pobytu např. 6 měsíců, která může být dál prodloužena (Kolektiv autorů, 1997, s. 134). Za jeden z hlavních problémů považují různí autoři nedostatečný počet těchto sociálních zařízení (Budinová 2012; Průdková & Novotný 2008; Vágnerová, Csémy & Marek 2013). Zde se objevuje jeden z problémů, který vede k častému stěhování žen z jednoho azylového domu do druhého. Dle vyhlášky z roku 2006 (Česko, 2006b, § 22) poskytují azylové domy ubytování po dobu, která zpravidla nepřesahuje jeden rok. Po uplynutí stanovené doby, na kterou měla klientka pobyt domluvený, musí

azylový dům opustit a hledat si jiné ubytování, neznárodnka volí jiný azylový dům. Toto přecházení z jednoho azylového domu má mezi sociálními pracovníky specifické označení. Sociální pracovníci používají pojem azylová turistika nebo také azylové turistky, pro ženy, které jdou z jednoho azylového domu do druhého. V literatuře jsem se s tímto pojmem nikde nesečkala. Narazila jsem na něj pouze v časopise Sociální práce, kde jej použila sociální pracovnice Yvona Wrožynová. Ta upozorňuje na to, že po ukončení pobytu v azylovém domě, musí klienti řešit, kam půjdou dále a řešením může být i přechod do jiného azylového domu. Tato azylová turistika je dle ní nevhodná jak pro rodiče, tak pro děti, protože může vést ke změně školy či školky, přerušlení vztahů s rodinou apod. (Wrožynová, 2014, s. 4).

Ve třetí kapitole jsem nastínila, jakým způsobem je pomáháno lidem v náročných životních situacích, mezi které patří i bezdomovectví. Pro ženy a matky s dětmi jsou k dispozici azylové domy, které jim zajišťují přístřeší, stravu a pomáhají při uplatňování práv a řešení osobních záležitostí. Nyní můžeme přejít k poslední části, jež se věnuje životní dráze.

4. Životní dráha

Poslední kapitolu teoretické části bych ráda věnovala životní dráze, jelikož se jedná o oblast, kterou chci u žen v azylových domech zkoumat. Tudíž je potřeba toto slovní spojení konkrétněji vysvětlit. Od narození až po smrt procházíme v průběhu života různými okamžiky, setkáváme se s odlišnými lidmi a zažíváme různé věci. Život každého člověka vypadá jinak, pohybuje se jiným směrem i jiným tempem. Někdo se v životě zaměřuje na kariéru, jiný na rodinu, jiný třeba na cestování. Přesto život každého člověka má nějakou dráhu, tzv. životní dráhu, která se skládá z různých etap a fází a na niž má podstatný vliv společnost, ve které žijeme.

Životní dráhu definuje Josef Alan takto: *„Tímto pojmem označujeme obsahově bohatý, formálně i věkově pestrý sled životních fází lidí v konkrétních společenskohistorických podmínkách“* (Alan, 1989, s. 8). Definice ale existuje mnoho stejně jako diskuzí ohledně perspektivy životné dráhy, jak upozorňují Hasmanová Marhánková a Kreidl (2012, s. 22). Jednoduchou definici nabízí Hašková a kol. *„Životní dráhu lze definovat jako řetězec úzce propojených událostí nebo stavů v různých oblastech života, které člověk zažívá od narození do smrti“* (Hašková a kol., 2014, s. 11).

Životní dráha se skládá z různých etap. Josef Alan ve své knize podrobně popisuje čtyři etapy lidského života, jež považuje za základní. Rozebírá dětství, mládí, dospělost a stáří. V etapě dětství hraje velmi důležitou roli prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, primárně tedy jeho rodina. Je to také období, kdy dítě nastupuje do školy, kterou Alan chápe jako vstupní bránu ke kariéře. Další fází je dospívání, které je spojeno s navazováním sexuálních vztahů a s představami ohledně budoucího povolání, v podobě volby školy. Dospělost je spojena hlavně s profesní dráhou jedince, její podobou a průběh. Druhou klíčovou dráhou je dráha rodinná, jelikož dospělost je období vstupu do manželství. Poslední fází je stáří, kde hraje také důležitou roli vztah

s rodinou či vykonávání povolání (Alan, 1989). Tento chronologický a standardní charakter životní dráhy dnes různí autoři zpochybňují. Chaloupková a kol. ve své knize píše o tom, že dochází ke stále větší individualizaci lidí ve společnosti, kteří jsou méně vázáni pravidly a mají větší možnost volby, taktéž práce už není spojená jen s jednou životní etapou člověka, rodinné i pracovní dráhy jsou pružnější a vzdělávání není svázáno s jednou životní etapou, ale stává se celoživotní záležitostí (Chaloupková a kol., 2010, s. 98).

Kubátová ve své knize uvádí čtyři základní dimenze životní dráhy. Patří zde délka, šířka, výška a hodnocení životní dráhy. Délka se týká biografického času, ohraničeného narozením a smrtí, a historického času, tedy historické doby, ve které jedinec žije. Fyzický a geografický prostor, v němž člověk žije spolu s aktivitami, bohatstvím znalostí, dovedností a zájmů tvoří šířku životní dráhy. Výška je určena postavením člověka ve vertikální diferenciaci společnosti. Poslední dimenzi tvoří hodnocení a význam průběhu života, který je hodnocen námi samotnými nebo druhými lidmi (Kubátová, 2010 s. 109).

Biografický čas obsahuje čtyři základní komponenty (Kubátová, 2010, s. 109):

- *„Čas života člověka ve smyslu biopsychických vývojových procesů (čas mládí, zralosti, přechodu, stárnutí a stáří, čas narození a smrti).*
- *Časová práce a pracovní průpravy: profesní dráha.*
- *Časovost rodinného života: rodinný cyklus.*
- *Časy volnočasových aktivit.“*

„Ve výzkumu životních drah se sleduje zejména výskyt (či absence), časování, souslednost (sekvencování) a význam životních událostí, případně trvání stavů mezi nimi. Životní události popisují náhlou změnu v životě člověka, přechod z jedné životní fáze do druhé“ (Hašková a kol., 2014, s. 27). V životní dráze hrají

podstatnou roli tzv. tranzice neboli přechodové události, popisující hlavně velké a očekávané životní přechody jako jsou vstup na pracovní trh, manželství, narození dítěte aj. Můžeme se setkat také s tzv. bodem obratu, který naopak popisuje negativní životní události jako je smrt dítěte, ztráta zaměstnání aj. (Hašková a kol., 2014, s. 27). Za takový bod obratu můžeme dle mne považovat i ztrátu domova, jelikož se jedná o událost, která může člověku obrátit život naruby.

Je také rozdíl mezi životními dráhami žen a mužů. Ty ženské jsou více určovány vlivem životních drah druhých lidí. Jsou to totiž většinou ženy, které přizpůsobují životní dráhu péči o druhé (Hašková a kol. 2014, s. 30). Lze se také setkat s tezí, že děti rodičů, kteří volili nestandardní životní dráhy, disponovaly různými sociálními, kulturními či ekonomickými hendikepy, které omezovaly jejich životní volby (Hasmanová Marhánková & Kreidl, 2012, s. 13).

Životní dráha je ovlivněna mnoha faktory. Dle Hasmanové Marhánkové a Kreidla (2012, s. 11) má významnou roli na výslednou podobu naší životní dráhy společenský kontext, ve kterém žijeme. *„Ten ovlivňuje směr našeho života prostřednictvím norem a očekávání spojených s určitým věkem či vlivem jednotlivých společenských struktur a institucí (jako je trh práce, vzdělávací systém nebo například formálně stanovený věk odchodu do důchodu)“* (Hasmanová Marhánková & Kreidl, 2012, s. 11). Společenské faktory určující směr našich drah jsou zejména vzdělání, sociální politika státu a instituce trhu práce. Základním faktorem způsobujícím odlišnost a pestrost životních drah je rodina (Hasmanová Marhánková & Kreidl, 2012, s. 37).

Poslední krátká kapitola se věnovala životní dráze, která se skládá z různých etap. Na životní dráhu má vliv mnoho faktorů. Také můžeme vidět rozdíly mezi mužskou a ženskou dráhou, ženy tu svou více přizpůsobují péči o

druhé. Životní dráha každého člověka je velmi odlišná, dochází v ní k různým zásadním změnám, které mohou být pozitivní i negativní, a které mění její další směřování. V kapitole jsem zmínila čtyři etapy životní dráhy dle Alana, kterými jsou dětství, dospívání, dospělost a stáří. Tyto etapy nelze jasně oddělit a stanovit jejich počátek a konec, navíc je toto dělení dnes kritizováno. Přesto si myslím, že z něho můžu vycházet, zejména pro sestavení osnovy rozhovoru. V rámci narativního rozhovoru, jež jsem si zvolila jako výzkumnou techniku, se většinou postupuje chronologicky od dětství až do současnosti člověka. Budou mne tedy zajímat první tři etapy životní dráhy člověka, kterými jsou dětství, dospívání a dospělost. Fáze stáří mne zajímat nemusí, jelikož očekávám, že v azylových domech pro matky s dětmi se setkám spíše s ženami v produktivním věku, které se ještě neřadí do kategorie stáří. Po vysvětlení tohoto posledního termínu může na teoretickou část navázat část empirická.

EMPIRICKÁ ČÁST

V teoretické části jsem se zabývala hlavními teoretickými východisky stěžejními pro mou práci. Na tuto část nyní navazuje část empirická, jež je tvořena kvalitativním šetřením. Nyní tedy popíšu, jakým způsobem bude výzkum prováděn.

5. Metodika empirického šetření

5.1. Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumu je popsání životních drah matek s dětmi, které jsou opakovanými klientkami azylových domů pro matky s dětmi.

V souvislosti s cílem práce jsem si zvolila **hlavní výzkumnou otázku**, která zní:

Jaké jsou podobnosti v životních drahách opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi?

Kromě toho jsem si stanovila také jednu vedlejší otázku:

Jaká jsou specifika v životních drahách opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi?

5.2. Kvalitativní výzkum

Pro výzkum životních drah matek s dětmi v azylových domech jsem zvolila kvalitativní přístup. Definovat kvalitativní výzkum není tak jednoduché, jelikož neexistuje jednotná definice, ani způsob, jak jej provádět. Miroslav

Disman definuje kvalitativní výzkum jako: „(...) *nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím*“ (Disman, 2011, s. 285). Creswell jej chápe jako „(...) *proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*“ (Creswell in Hendl, 2005, s. 50). Pro Strausse a Corbinovou je rozhodující, jakými metodami byla získána data. Kvalitativní výzkum je dle nich takový, který kvalitativní data nekvantifikuje a statistický nezpracovává (Strauss & Corbinová, 1999, s. 10).

Kvalitativní výzkum jsem zvolila z několika důvodů. Tento typ výzkumu mi umožňuje jít do hloubky zkoumaného problému, bere ohled na významy zkoumaných objektů, snaží se problému porozumět a umožňuje respondentům vyjádřit se k věci svobodněji než v kvantitativním výzkumu, který je více standardizovaný. Dle Dismana kvalitativní výzkum poskytne, oproti výzkumu kvantitativnímu, více informací o menším počtu jedinců, je u něj ale obtížná generalizace na populaci, naopak je zde slabší standardizace, která nevynucuje taková omezení (Disman, 2011, s. 287). Hendl vidí silné stránky kvalitativního výzkumu v tom, že nezůstává na povrchu a získává hloubkové popisy případů, dále zohledňuje působení kontextu a lokální situaci a podmínky. Také poskytuje detailní informace, proč se fenomén objevil (Hendl, 2005, s. 53). Existuje více typů kvalitativního výzkumu, já si pro svou práci vybrala s ohledem na téma a cíle diplomové práce případovou studii.

5.3. Případová studie

Kvalitativní výzkum pojmu jako případovou studii opakovaných klientek azylového domu pro ženy a matky s dětmi, u kterých se zaměřím na studium jejich životních drah. Následně budu v jejich životech hledat spojitosti. Případová studie je jedna z metod kvalitativního výzkumu, která se zaměřuje na případ. „V případové studii jde o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů (Hendl, 2005, s. 104). „Analýza jednotlivých případů nám v průběhu celého výzkumu umožňuje sledování, popisování a vysvětlování případu v jeho komplexnosti a díky tomu může dospět k přesnějším a do hloubky jdoucím výsledkům“ (Miovský 2006, s. 94). Případem dle Miovského objekt našeho zájmu, může se jednat o organizaci, skupinu, osobu atd. (Miovský, 2006, s. 94). V rámci mého výzkumu budou případy představovat životní dráhy jednotlivých žen, se kterými budu realizovat rozhovory. Každou z těchto životních drah budu zkoumat jako případ, nejdříve je budu analyzovat každou zvlášť a potom je srovnám mezi sebou.

5.4. Terén výzkumu

Výzkum, který budu provádět, bude realizován v Domově pro ženy a matky s dětmi v Olomouci. Původně jsem byla domluvená, že svůj výzkum budu realizovat v Azylovém domě pro ženy a matky s dětmi ve Vsetíně, nakonec ale ze spolupráce sešlo. Musela jsem proto hledat jiný azylový dům. Bohužel se jedná o výzkumný terén, který je obtížně dosažitelný. V těchto zařízeních se dbá na ochranu osobních údajů klientek, pracovníci se snaží nevystavovat klientky kontaktům s cizími lidmi, které by jim mohly být nepříjemné. Nakonec se mi podařilo zkontaktovat Domov pro ženy a matky s dětmi v Olomouci, kde mi vyšli vstříc a umožnili mi uskutečnit rozhovory s jejich klientkami.

Domov pro matky a ženy s dětmi vznikl v roce 2000 a spadá pod odbor sociálních služeb Magistrátu města Olomouce. Zřizovatelem této sociální služby je statutární město Olomouc. Cílovou skupinou domova jsou: „Ženy, matky s nezletilými dětmi a těhotné ženy starší osmnácti let, pokud se ocitnou v mimořádně obtížné sociální situaci spojené se ztrátou bydlení (oběti domácího násilí, osoby v krizi, rodiny s dítětem/děťmi)“². Jako hlavní cíl si domov klade poskytnutí pomoci a podpory těmto ženám, které se ocitly v obtížné sociální situaci. Cíle je dosahováno:

- „Vytvořením zázemí na dobu nezbytně nutnou, aby mohly klientky řešit svou sociální situaci a uspořádat své životní podmínky.
- Hledáním postupných kroků vycházejících z potřeb klientek, a vedoucích k řešení jejich situace.“³

Pracovníci se snaží zabránit jejich sociálnímu vyloučení a ponižování jejich lidské důstojnosti, snaží se jim poskytnout zázemí a pomoci vyřešit jejich obtížnou situaci. Domov pro ženy a matky s dětmi poskytuje své služby v rámci dvou pracovišť. První pracoviště se nachází na ulici Holečkova 7 v Olomouci a jedná se o jednopatrovou budovu nacházející se v panelové zástavbě, v jejíž blízkosti je škola i školka. Součástí domova je také terasa a na jeho pozemcích je hřiště s pískovištěm. Toto pracoviště má k dispozici 13 dvoulůžkových pokojů, které mají možnost přistýlky. Jeho kapacita je 39 osob včetně dětí. Druhé pracoviště lze najít na ulici Sokolská 50, Olomouc a jeho kapacita je o něco menší než u výše zmíněného pracovišti. Domov pojme 26 osob včetně dětí, k tomu má k dispozici 10 dvou a více lůžkových pokojů. Pracoviště Sokolská je dvoupodlažní budova, která se nachází v centru města. Klientky a jejich děti zde mají k dispozici zahradu

² <http://www.olomouc.eu/obcan/socialni-sluzby/socialni-sluzby/domov-pro-zeny-a-matky-s-detmi/cile-a-cilova-skupina>

³ <http://www.olomouc.eu/obcan/socialni-sluzby/socialni-sluzby/domov-pro-zeny-a-matky-s-detmi/cile-a-cilova-skupina>

s pískovištěm. V okolí domova je také škola a školka (Statutární město Olomouc). Po rozhovoru se sociálními pracovníky jsem se dozvěděla, že pracoviště Sokolská dříve zřizoval Fond ohrožených dětí, teprve od roku 2015 převzalo jeho zřizování město Olomouc. Zajímavostí je, že v minulosti docházelo k tomu, že klientky po ukončení pobytu v jednom azylovém domě přešly do druhého. Dnes už tuto možnost nemají, protože se jedná o jedno zařízení. Toto přecházení mělo své výhody, ženy se nemusely stěhovat do jiného města, nebyly narušeny jejich kontakty a děti nemusely přestupovat do jiné školy.

5.5. Metoda sběru dat

Vzhledem k cíli práce, jenž se zaměřuje na studium životních drah, jsem se rozhodla jako metodu sběru dat použít techniku narativního rozhovoru. Jedná se o techniku dotazování, která je často používána v kvalitativním výzkumu.

Narativní rozhovor je specifický tím, že se snaží konverzačního partnera podněcovat k volnému vyprávění, nejde tedy o klasickou konverzační výměnu. Výzkumníkovou úlohou je klást vhodné otázky, používat narážky a komentáře, které by dotazovaného povzbuzovaly k spontánnímu vyprávění. Naopak není příliš žádoucí, aby výzkumník přerušoval vyprávění a zasahoval do dějové linie vyprávěcího (Miovský, 2006, s. 158). Dle Hendla není u tohoto typu rozhovoru dotazovaný konfrontován standardizovanými otázkami a je možno získat odpovědi, které by při cíleném dotazování mohly zůstat skryty. Narativní rozhovor se skládá ze čtyř fází: stimulace, vyprávění, kladení otázek pro vyjasnění nejasností a zobecňující otázky. V první fázi stimulace se výzkumník snaží získat důvěru respondenta, seznamuje ho s tématem výzkumu a jeho významem. V druhé

fázi je již dotazovaný požádán k volnému vyprávění. Následující třetí fáze si klade za cíl ozřejmit nejasnosti ve vyprávění, proto jsou respondenti pokládáni upřesňující otázky. V poslední fázi se využívá respondentovy schopnosti vyprávět o osobních záležitostech, čímž můžeme získat informace, které nevyplynuly z vyprávění (Hendl, 2005, s. 176). Narativní rozhovor má poměrně volnou formu, není nijak strukturován, respondenty tak mohou vyprávění pojmout po svém a zaměřit se na to, co je pro ně důležité.

Příběh, který respondenti vyprávějí, je potřeba nějakým způsobem zaznamenávat. Miovský píše o tzv. fixaci kvalitativních dat, což znamená zaznamenat a uchovat data, abychom s nimi mohli dále pracovat (Miovský, 2006, s. 197). Ve svém výzkumu jsem se rozhodla pro nahrávání rozhovorů na diktafon, který mám na svém telefonu. Výhodou audiozáznamu je, že zachytí i pomlky či důrazy, které lidé v rozhovoru používají, navíc budu mít k dispozici doslovný záznam vyprávění.

Jako doplňkovou metodu k rozhovorům jsem se rozhodla použít obsahovou analýzu dokumentů. *„Analýzu dokumentů můžeme charakterizovat jako intenzivní rozbor a analýzu dokumentu, který je ve své jedinečnosti co nejobsáhleji objasňován a interpretován“* (Miovský, 2006, s. 100). Práce s textovými dokumenty tvoří specifickou oblast v kvalitativním výzkumu. Pracujeme totiž s již existujícími dokumenty. Data jsou již vytvořena a fixována, nám zbývá je jen shromáždit. Miovský odkazuje na Maršalovou s Mikšíkem, podle kterých lze analýzou dokumentů získat mnoho psychologických údajů, jež jsou skryty například v soudních spisech, osobní korespondenci, denících aj. (Miovský, 2006, s. 190 – 191).

5.6. Výzkumný soubor

V kvalitativním výzkumu je výzkumný soubor vybírán záměrně. Záměrný výběr je používán, aby byly vybrány vhodné osoby, které mají potřebné vědomosti a zkušenosti z daného prostředí (Gavora, 2000, s. 144). Jelikož se jedná o záměrný výběr, nebudou data reprezentativní. Data, která získám, jsou platná jen pro respondentky, od kterých informace získám.

Výzkumný soubor jsem vybírala nenáhodným způsobem, aby vyhovoval mým výzkumným cílům. Je důležité, aby respondentky splňovaly kritéria, která jsou klíčová pro můj výzkum. Musí se jednat o ženy, které jsou matkami nezletilého dítěte nebo dětí, a které žijí v azylovém domě pro matky s dětmi. Jedním z nejdůležitějších kritérií je opakovaný pobyt matek v azylovém domě. Posledním kritériem je samozřejmě ochota žen účastnit se výzkumu a vyprávět o své životní dráze. Základní výzkumný soubor tak tvoří matky, které jsou opakovaně klientkami azylových domů pro matky s dětmi.

Pro získání respondentek jsem využila spolupráce s Domem pro ženy a matky s dětmi v Olomouci, který mi umožnil rozhovory realizovat. Jedná se tak o záměrný výběr výzkumného souboru přes instituce. Miovský tento výběr chápe jako metodu, v rámci které využíváme služeb či činnosti nějaké instituce, určené pro naši cílovou skupinu (Miovský, 2006, s. 138).

5.7. Zpracování dat

Po realizaci rozhovorů je potřeba data z nich zpracovat a upravit tak, abychom s nimi mohli dále pracovat. Audiozáznam proto doslovně přepíšu do písemné podoby. Miovský tuto činnost nazývá jako transkripci, tedy převedení netextového materiálu do textové podoby, což je prvním krokem přípravy dat pro analýzu (Miovský, 2006, s. 205). Poté, co si jednotlivé

rozhovory s klientkami přepíšu, můžu přejít k samotné analýze těchto příběhů.

Nejdříve provedu analýzu každé životní dráhy zvlášť a poté se zaměřím na hledání podobností v příbězích opakovaných klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi. V průběhu analýzy jsem vycházela ze strategie konstantní komparace. Ta se dle Švaříčka, Šedové a kol. provádí v průběhu celé analýzy dat a jde o neustálé porovnávání a hledání rozdílů a podobností. Mohou se porovnávat data jak v rámci jednoho aktéra, tak data v rámci více aktérů. Tak mohou být případy srovnávány mezi sebou (Švaříček, Šedová a kol., 2007, s. 223–224). Dle Švaříčka, Šedové a kol. (2007, s. 211) však každá analýza kvalitativních dat začíná kódováním. *„Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník pracuje“* (Švaříček, Šedová a kol., 2007, s. 211). Strauss a Corbinová uvádějí, že při otevřeném kódování je třeba klást důraz na pečlivé studium údajů. Ty je třeba rozebrat na části, porovnat a zjistit podobnosti a rozdíly (Strauss & Corbinová, 1999, s. 43). Po otevřeném kódování data podrobím srovnání.

5.8. Etika výzkumu

Považuji za důležité věnovat se také etice výzkumu, která hraje v kvalitativním výzkumu velmi důležitou roli. Pracuji totiž s informacemi velmi citlivé povahy, je proto důležité, aby v průběhu výzkumu nebyly respondentky nijakým způsobem poškozeny. Pro realizaci mého výzkumu je velmi důležitá hlavně důvěra ze strany respondentek, bez které by rozhovory nešlo uskutečnit, proto je potřeba dodržovat určitá kritéria.

Pro potřeby výzkumu jsem si dopředu připravila informovaný souhlas, který předložím respondentkám a požádám je o jeho podepsání. Podepsáním informovaného souhlasu souhlasí s tím, že bude rozhovor nahráván a informace budou použity pro potřeby výzkumné práce. Ještě před jeho podepsáním budou respondentky s tématem a účelem mé práce a způsoby, kterými bude zajištěna anonymita. Prostřednictvím informovaného souhlasu budou respondentky obeznámeny se způsobem průběhu rozhovoru a dalším nakládáním se získaným materiálem. Jedná se o informace týkající se anonymity. Veškeré údaje, podle kterých by mohly být respondentky identifikovány, budou pozměněny. Informace získané z rozhovorů nebudou sdělovat dalším osobám. Po přepsání rozhovorů budou záznamy rozhovorů smazány, přepisy rozhovorů budu archivovat deset let a nebudou použity k jiným než vědeckým účelům. Respondentky nechci nijakým způsobem do rozhovoru nutit, mají možnost kdykoliv rozhovor ukončit, pokud budou chtít. Tato informace je také zahrnuta v informovaném souhlasu. Informovaný souhlas přikládám do přílohy.

6. Empirický výzkum

6.1. Průběh sběru dat

Nejprve jsem začala rozhovory. Respondentky jsem oslovila přes sociální pracovníky. S těmi jsem se nejprve sešla a sdělila jim, jaká kritéria jsou klíčová pro výběr respondentek. Pracovníci azylového domu mi následně sdělili, které ženy by mohly být potenciálními respondentkami. Ty poté požádali, zda by se mnou byly ochotny absolvovat rozhovor. V době realizace výzkumu nebyla kapacita ani jednoho pracoviště plně obsazena. Na Holečkově bylo obsazeno 12 pokojů z celkových 13, pracoviště Sokolská mělo 2 volné pokoje, obsazeno bylo tedy 8 pokojů.

První kolo rozhovorů jsem měla absolvovat na pracovišti Holečkova. V té době tam byly dvě maminky, které vyhovovaly mým kritériím, alespoň mi to bylo sděleno sociálními pracovníky. Jedna maminka rozhovor odmítla, u druhé se bohužel na začátku rozhovoru ukázalo, že mým kritériím nevyhovuje, jelikož se jedná o její první pobyt v azylovém domě. Údajně v jiném azylovém domě nebyla, pouze si jen vyřizovala žádost a špatně se se sociálními pracovníky pochopili. Bohužel tady se objevil problém, na který pracovníci v azylových domech narážejí. Bylo mi sděleno, že pracovníci pracují s tzv. pravdou klienta. Azylové domy totiž nemohou poskytovat žádné informace o svých současných či bývalých klientkách (pouze s jejich informovaným souhlasem). Když ženu přijímají, tak neví, jestli má někde dluhy, ani nemohou zjistit, jak náročná s nimi byla spolupráce v jiném azylovém domě.

Druhé kolo rozhovorů probíhalo na pracovišti Sokolská, kde jsem měla také domluvené dva rozhovory a tentokrát se oba uskutečnily. Rozhovory jsem se ženami absolvovala v jejich pokojích, kde byl dostatek soukromí, ženy navíc

byly ve svém přirozeném prostředí. Ženy byly zpočátku nervózní a nevěděly, jak začít, přesto se po chvíli rozmluvily a neměly problém se bavit o čemkoliv. Snažila jsem se je podnítit k vyprávění, osvědčilo se mi přikyvovat, zopakovat poslední větu či jen ponechat dlouhou pomlku, kterou většinou respondentky vyplnily vyprávěním. S respondentkami jsem strávila kolem 50 minut až hodiny. Samotný rozhovor trval v obou případech asi 40 minut. Před jednotlivými rozhovory jsem se snažila navodit neformální a přátelskou atmosféru, proto jsem se s respondentkami nezávazně bavila o různých tématech. Nechtěla jsem přímo začít rozhovory, aby si respondentky nepřipadaly využívány. Rozhovorů se účastnily i děti respondentek. V prvním případě to nebyl takový problém, jelikož respondentka měla jen jednu dceru, která si hrála a jen občas se dožadovala našeho zájmu. V druhém případě byl rozhovor daleko náročnější a bylo těžké jej udržet, jelikož zde byly přítomny 3 děti. Ty se snažily upoutat mou pozornost, velmi se zajímaly o můj telefon a psací potřeby. Navíc jsme byly několikrát přerušeny jinými klientkami azylového domu, které přišly za respondentkou. V obou případech měly respondentky tendenci ve svém vyprávění velmi rychle přejít k jejich současné situaci, na kterou se zaměřovaly nejvíce. Proto jsem se jich na minulost musela doptávat. Narativní rozhovor je poměrně náročný na schopnosti respondenta navíc každý svůj život neumí vyprávět jako příběh nebo nemá dostatečné komunikační schopnosti. Já sama jsem zkušenost s narativním typem rozhovoru prozatím neměla. Z těchto důvodů jsem k rozhovorům nepřicházela zcela nepřipravená, ale připravila jsem si osnovu. Ta sestávala z okruhů otázek, které jsem vytvořila na základě informací z teoretické části. Osnovy jsem se striktně nedržela, znění otázek i jejich pořadí jsem přizpůsobovala jednotlivým rozhovorům. Osnovu rozhovorů přikládám v příloze.

Po absolvování rozhovorů a jejich přepisu jsem přešla k analýze dokumentů klientek. V těch jsem hledala další informace o životní dráze klientek. K těmto dokumentům jsem se dostala po domluvě s vedením azylového domu a po podepsání dohody, jejíž obsah se zaměřuje zejména na mlčenlivost v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů. K dispozici jsem měla složku obou respondentek. Tyto složky obsahují smlouvu o pobytu v azylovém domě, anamnestický dotazník, jenž klientky vyplňují po příchodu do azylového domu, dotazník k individuálnímu plánu, samotné individuální plány, posudek praktického lékaře, prohlášení o bezinfekčnosti klientky, popřípadě dokumenty týkající se dětí (přijetí do školy či školky) či napomenutí klientky za nedodržování řádu. Tyto složky mají tištěnou podobu. Kromě nich je o každé klientce veden elektronický záznam o jejím pobytu. V těchto záznamech jsou veškeré informace o průběhu pobytu klientky v azylovém domě a její spolupráci se sociálními pracovníky. Z dokumentů klientek jsem se toho příliš nedozvěděla, obsahovaly zejména anamnestické údaje o klientkách a informace o jejich současné situaci o jejich minulosti, zde bylo minimum informací. Přesto jsem zde našla některé informace, které mi klientky nesdělily, nebo mi je sdělily trochu jinak. Dokumenty mi přinesly informace zejména o respondentce č. 2, která se v azylovém domě nachází déle. Respondentka č. 1 se v azylovém domě nacházela přibližně 2 měsíce, takže její záznamy nepřinesly téměř nic nového.

6.2. Analýza dat

Před samotnou analýzou dat jsem si rozhovory doslovně přepsala. Využila jsem programu Listen N Write, který je určen k přepisu rozhovorů. Poté jsem si rozhovory ještě jednou poslechla, abych se ubezpečila, že jsem je přepsala

opravdu správně a nic nevynechala. Teprve poté jsem přešla ke kódování. Získané rozhovory jsem si několikrát po sobě přečetla. Již během prvního čtení se ukázalo, že v životech žen existují určité podobnosti. Při kódování jsem použila metodu barvení, která mi pomohla se v kódech lépe orientovat. Části textu, které se týkaly stejné věci, jsem si zvýraznila stejnou barvou. Postupovala jsem po jednotlivých větách, které jsem barevně zvýrazňovala. Tímto jsem si text postupně dělila na různé části. Částem, které se týkaly stejné věci, jsem přiřadila klíčové označení a vytvořila tak kódy, se kterými jsem mohla dále pracovat. Také jsem si k jednotlivým částem psala různé poznámky, aby se mi v textu lépe orientovalo. Některým pasážím bylo těžké přiřadit určité kódy, mnoho věcí spolu souviselo. Jednotlivé kódy jsem znovu pročetla a snažila se najít určité kontexty, které kódy přesahují a které by vytvořily tzv. kategorie. Provedla jsem tedy konceptualizaci údajů a z kódů vytvořila kategorie. Některé kódy se v kategoriích prolínaly. Kategorie a kódy jsem si následně zformátovala do tabulky v programu Microsoft Excel. Některé kategorie ale byly příliš obecné, proto jsem u některých ještě vytvořila subkategorie. K těmto kategoriím a subkategoriím jsem pak přiřadila konkrétní pasáže z rozhovorů. Měla jsem tak vytvořeny dvě tabulky, každou pro jeden rozhovor. V této fázi jsem přešla ke komparaci dat z jednotlivých rozhovorů, porovnávala jsem kategorie vytvořené z jednotlivých rozhovorů. Zjišťovala jsem, zda je obsah kategorií stejný a obsahuje obdobné výroky. Dále jsem zkoumala, čím se jednotlivé kategorie u každého případu liší. Na základě této analýzy jsem dospěla k výsledkům, které jsem poté doplnila o informace z dokumentů respondentek. Ty jsem studovala až po realizaci rozhovorů, zaměřovala jsem se zejména na to, co mi respondentky v rozhovoru nesdělily.

6.3. Interpretace výsledků

Pomocí sběru dat a jejich následné analýzy jsem došla k výsledkům, které budu prezentovat v této kapitole. Jako hlavní cíl výzkumu jsem si stanovila popsání životních drah matek s dětmi, které jsou opakovanými klientkami azylových domů pro matky s dětmi. Nejprve proto představím životní dráhy obou respondentek. Jedná se o případové studie životních drah dvou žen, se kterými jsem absolvovala rozhovory.

Následující podkapitola je zaměřena na podobnosti, které jsem objevila v životních drahách těchto žen. Poté následuje podkapitola, poukazující na specifika, kterými se jejich životní dráhy vyznačují. Výsledky jsem pro lepší ilustraci doplnila replikami z rozhovorů klientek. Tyto ukázky jsem neupravovala a ponechala je v doslovné formě. Pozměnila jsem pouze jména a neuváděla místa, aby byla zachována anonymita. Pro vytvoření případových studií ale i následných podobností a specifikací životních drah, jsem využila informace ze všech použitých technik sběru dat. Použila jsem data získaná z rozhovorů, data, ke kterým jsem se dostala po nahlédnutí do složek klientek v azylovém domě a navíc jsem se o klientkách něco málo dozvěděla z rozhovorů se sociálními pracovníky. U rozhovorů je potřeba si uvědomit, že se jedná o subjektivní pohledy žen. Naopak studium dokumentů a názory sociálních pracovníků nám přináší životnější jiný úhel pohledu na ženy a jejich životní dráhu. Výsledky, ke kterým jsem došla, ale nejsou reprezentativní a platí pouze pro vybraný vzorek žen.

6.3.1. Případová studie životní dráhy – respondentka číslo 1

Respondentka, se kterou jsem absolvovala první rozhovor, je mladá maminka. Její věk je 26 let a v současné době je na mateřské dovolené se svou malou dcerou. Respondentka je svobodná, ale v pravidelném kontaktu se

svým partnerem, který je otcem její dcery. V azylovém zařízení pro matky s dětmi se nachází již podruhé.

Respondentka č. 1 vyrůstala v úplné rodině. Má 4 sourozence, dva bratry a dvě sestry, se kterými se dodnes navzájem navštěvují. Respondentka mi své dětství a rodinu popsala slovem „dobré“. Poté, co dodělala základní školu, jak sama uvádí, nechtěla jít nikam do učení, a proto se zaevidovala na úřadu práce. Nakonec se rozhodla udělat si rekvalifikační kurz na prodavačku, který absolvovala a následně několik měsíců pracovala v obchodě. Později však v obchodě propouštěli a mezi propuštěnými byla i respondentka. Respondentka v té době bydlela ještě s rodiči, ale když se seznámila se svým tehdejším přítelem, rozhodla se, že bude bydlet s ním. Respondentce se podařilo najít práci jako operátorka výroby, kde vydržela přibližně rok. Z důvodů nevyplacení mzdy za několik měsíců ale podala výpověď. Přítel respondentky byl cizinec, byli spolu přibližně dva roky a poté respondentka přibližně ve svých osmnácti letech otěhotněla. Když se to její přítel dozvěděl, opustil ji a nechal samotnou. V té době jí pomohli rodiče, ke kterým se nastěhovala. Ti sami ale měli problémy, přišli o práci a neměli na zaplacení nájmu, proto museli hledat jiné bydlení. Nakonec se rozhodli situaci řešit azylovým bydlením. Respondentka uvádí, že jít do azylového domu byl nápad její matky, která jí pomohla pobyt zařídit. Sama její matka tam v té době bydlela se svým mladším synem. V azylovém domě bydleli necelý rok, respondentka o něco kratší dobu. V době pobytu začala rodit. Měla ale komplikovaný porod a dítě brzy po porodu umřelo. To pro ni bylo velmi obtížné období, které navíc musela zvládnout bez partnera. Musela si půjčit peníze na pohřeb dítěte, navíc bez dítěte nadále nemohla v azylovém domě pro matky s dětmi zůstat. Pracovníci azylového domu jí pomohli najít zařídit ubytování v domě na půli cesty, kde bydlela do té doby, než se jejím rodičům podařilo najít podnájem. Po nějakém čase se seznámila se svým současným

partnerem, který je také cizinec. Spolu si pořídili dceru, ale měli také problém najít si bydlení. Na nějaký čas proto odjeli do ciziny, kde bydleli u partnerových rodičů. Zde ale respondentka nebyla příliš spokojená, dům nebyl dostatečně zařízen, chybělo sociální zařízení a její dcera byla často nemocná, protože v domě byla zima. Rozhodli se proto pro návrat do České republiky, kde chvíli bydleli na ubytovně s rodiči respondentky. To bylo ale jen dočasné řešení, museli proto hledat jiné ubytování. Respondentka si podala žádost v azylovém domě, kde jí po nějakém čase vyhověli. V současné době se tedy nachází s dcerou v azylovém domě, zatímco její partner bydlí na ubytovně u respondentčiny rodičů a snaží se najít práci. Respondentka v současné době řeší hlavně časté nemoci své dcery a bydlení. Na svůj život si respondentka příliš nestěžovala, jen ji trápila situace s bydlením. V azylovém domě byla v době rozhovoru teprve chvíli. Z dokumentů klientky vyplývá, že se jedná spíše o bezproblémovou klientku. Sociální pracovníci s ní řešili zejména malou dceru, která se občas vzteká, a snažili se motivovat respondentku, aby byla ve výchově více důsledná.

6.3.2. Případová studie životní dráhy – respondentka číslo 2

Životní dráha druhé respondentky je také zajímavá. Jedná se o sedmadvacetiletou maminku pěti dětí. Jejímu nejstaršímu synovi je 8 let a nejmladší dcera měla v době rozhovoru několik týdnů. Respondentka je v současné době na mateřské dovolené, je svobodná, ale má partnera, který je otcem čtyř jejích dětí. Pro respondentku se jednalo již o třetí pobyt v azylovém zařízení, respektive o čtvrtý, jelikož v azylovém domě strávila krátký čas již v dětství se svojí matkou.

Z rozhovoru, který mi respondentka poskytla, jsem zjistila, že také pochází z úplné rodiny. Vyrůstala s matkou, otcem a dvěma staršími bratry v malé

vesnici. Své dětství hodnotila jako šťastné. Jak uvádí, v dětství žili v rodinném domku, přibližně ve věku 12 let se se svou matkou a sourozenci dostala do azylového domu. Na domě jim spadla střecha a po dobu oprav se matka s dětmi uchýlila do azylového domu. Dle respondentky zde bydleli jen krátkou chvíli a po ukončení oprav se vrátili zpět do rodinného domku. Jako dítě navštěvovala spolu s bratry zvláštní školu. Další vzdělání již nemá. Dostala se na učňovskou školu, kde se měla vyučit švadlenou. V té době ale otěhotněla a školu se rozhodla ukončit. Ve svém životě ještě nikdy nebyla zaměstnána, jelikož vždy měla malé děti, o které se starala. V době těhotenství žila u své matky, později se ale rozhodla odejít s přítelem a žít ve městě. Poté spolu vystřídali několik podnájmů. Partner respondentky později nastoupil do výkonu trestu, respondentka podle svých slov měla problémy s pronajímatelem bytu a přišla o bydlení, proto se rozhodla odejít do azylového domu. V té době měla již tři děti, s nimiž strávila v azylovém domě rok. Následoval pobyt v druhém azylovém domě, který byl ale podstatně kratší, jelikož se respondentce nelíbilo umístění azylového domu. Syna by musela autobusem vozit do školy, proto ho dala k matce, ke které se později přestěhovala a chvíli s ní bydlela. Když se pak vrátil její partner z výkonu trestu, odešla s ním zpět do města, kde společně bydleli v ubytovně. Následně skončila v azylovém domě na Holečkově, kde v současné době žije se čtyřmi svými dětmi. Ze záznamu pobytu, který je o respondentce v azylovém domě veden, jsem se dozvěděla, že má ještě jednu dceru, která v azylovém domě nežije. Tu vychovává bratr respondentky, jelikož dcera má jiného otce než ostatní děti respondentky a její partner ji nepřijal. Ze záznamu také vyplývá, že s partnerem má komplikovaný vztah a je s ním v podstatě pouze kvůli dětem. Její partner je navíc podstatně starší. Respondentka má možnost bydlet v domku po své mamince, která získala jiné bydlení. Respondentka to ale prozatím odmítá, chce zůstat ve městě a v blízkosti svého partnera. Přesto tuto možnost ještě zcela nezavrhl. Až

ukončí pobyt v azylovém domě, přemýšlí, že by šla bydlet do domku po své matce. V současné době dostal partner klientky kvůli svému nevhodnému chování zákaz azylový dům navštěvovat. Sami pracovníci azylového domu uvedli, že je s ním obtížná komunikace. V rozhovoru respondentka uvedla, že jí partner příliš nepomáhá. V současné době měl jít znovu do vězení, ale nenastoupil tam. Svůj život hodnotila jako složitý a stěžovala si na něj. Hlavním problémem respondentky je, že se jí nedaří najít adekvátní bydlení. Svůj poslední pobyt v azylovém domě hodnotila negativně. Z dokumentů klientky vyplynulo, že dvakrát dostala napomenutí, jelikož nechávala děti bez dozoru, upomínku dostala také za neplacení ubytování. V rozhovoru několikrát uvedla, že do budoucna by si přála hlavně najít bydlení, nejlépe nějaký dům, kde by mohla žít se svými dětmi.

Obě ženy si byly v některých věcech dosti podobné. Byly téměř stejného věku, 26 a 27 let. V současné době jsou obě svobodné, ale mají partnera. Obě jsou to mladé maminky, které jsou nyní na mateřské dovolené. Taktéž mají stejný stupeň dosaženého vzdělání, základní. V obou případech se také jedná o ženy patřící k romské menšině.

6.3.3. Podobnosti v životních drahách klientek azylových domů

Rodina jako podpůrná síť

Rodina, ve které vyrůstáme, hraje v životě nás všech velmi důležitou roli, nejinak je tomu v případě obou respondentek. Jedním ze společných rysů životních drah respondentek je, že obě vyrůstaly v úplné rodině, navíc s několika dalšími sourozenci. O své rodině se obě respondentky vyjadřovaly hezky. Své dětství hodnotí obě kladně a ani jedna nezmínila žádné rodinné problémy. Spíše naopak, rodina pro ně dodnes představuje jeden ze

stěžejních opěrných bodů v životě. Od rodiny se nikdy zcela neodřízly. Zajímavé je, že když se respondentky zmiňovaly o rodině, mluvily zejména o své matce, otce zmiňovaly minimálně. Např. Respondentka č. 2 začala rozhovor takto:

„Bydlela jsem s maminkou v O..., jestli víte kde je T... a tak. Potom jsme bydleli v rodinným domečku, jsme bydleli.“

Respondentka zde zmínila jen matku, až když jsem se jí zeptala, zda žila jen s matkou, sdělila mi, že žila s maminkou, tatínkem a bratry. Druhá respondentka otce také příliš nezmiňovala, používala termíny jako „*rodiče*“ či „*naši*“. Naopak velmi často obě mluvily o svých matkách, se kterými byly v intenzivním kontaktu. Z rozhovorů bylo možné vyčíst, že matky jsou pro ně oporou a respondentky si k nim často chodí pro pomoc. V případě problémů se jako první většinou obracejí na svou rodinu, zejména na matku, např. v situaci, kdy se dostaly do problému s bydlením.

Respondentka č. 1

T: „A máte v té rodině oporu?“

R: *„Jo mám, mám a nejvíc u mamy. Nevím, kdybych ju neměla, tak bych si nevěděla... Nevím. Nikdo by mi nepomohl jako ona. Ona, to jsem říkala, i když potřebuju něco koupit nebo tak nebo půjčit peníze, tak mi pomůže“*

„Ona tady šla (mluví o azylovém domě), tak jsem řekla, že půjdu s ní. Tam kde byla ona, jsem šla já, protože já ji jako hodně věřím“.

Respondentka č. 2

„Jako já jsem s maminkou měla jako hezký, jako takhle všecho.“

„Aa potom jsem šla k té mamě bydlet. Do U.... Jsem tam šla k té mamě, protože to bylo pro mě daleko, tam nebylo nic.(...) A malej mně jezdil do K... do školy. Protože

maminka ho vzala k sobě. Si ho vzala k sobě, protože tam. Tam prostě škola nebyla, škola byla až ve S.... Tak jsem ho tam prostě nedala do toho S..., protože jsem se prostě bála, co jsem tam slyšela takové věci, že je to tam hrůza a děs. Jsem se s maminkou prostě domluvila, aby ho maminka vzala k sobě, že. Tak ho maminka vzala k sobě a jsem za malým pořád jezdila, že. Tak jsem se rozhodla, že půjdu prostě za tím malým, protože každá matka chce být se svým dítětem, že. Jsem tam nějakou chvíličku bydlela u mámy.“

Kromě kontaktu s rodiči ale obě respondentky potvrdily, že udržují v současnosti kontakt se svými sourozenci. Jejich sourozenci už také mají své rodiny, proto není kontakt tak intenzivní. V případě respondentky č. 2 se jedná o návštěvy sourozenců a jejich rodin, u respondentky č. 1 se jedná spíše o telefonáty, jelikož sourozenci bydlí jinde.

Problém orientační rodiny s bydlením

Rodiče respondentek se během svého života také dostali do obtížných životních situací, ve kterých měli problém s bydlením. Také žili na ubytovnách nebo byli odkázáni na pomoc druhých. Zajímavostí je, že matky obou respondentek mají zkušenost s pobytem v azylovém domě pro ženy a matky s dětmi. Maminka respondentky č. 1 se v azylovém domě pobývala se svým mladším synem a to ve stejnou dobu jako její dospělá dcera, která byla v té době těhotná. Naopak matka respondentky č. 2 byla v azylovém domě i se svou nezletilou dcerou, respondentka č. 2 tedy pobývala v azylovém domě už jako dítě.

Respondentka č. 1

„A mama taky měla jako problémy potom s bytem. Naši taky měli nějaký problém s prací, že. No tak neměli na nájem, tak prostě jsme se museli vystěhovat. Tak jsme se nastěhovali, já s mamou a s bráchou, semka na azyl.“

Respondentka č. 2

„My jsme bydleli v těch O... a nám spadla střecha, tak maminka to nějak s tatínkem spravovali, tak maminka říkala, že půjdeme na tu chvíli na ten azylák. Do toho K...“

„No s maminkou a s bráchama jsme šli tam. My jsme tam bydleli jenom chvíli. My jsme tam bydleli jenom do léta a potom jsme šli zpátky do toho baráku, protože jsme to spravili a mohli jsme jít zpátky.“

Výběr partnerů

Ani jedna z respondentek není vdaná, mají sice partnery, ale nejsou za ně provdány. U obou respondentek se dá hovořit o problematickém výběru partnerů. Bohužel ani jedna z nich nenašla u svého partnera podporu a pomoc v době, kdy se nacházela v obtížné životní situaci, naopak. Partneři jim přidělávají spíše starosti a jejich problematickou situaci jim příliš neusnadňují. U respondentky č. 1 se jedná zejména o předchozího partnera, se kterým byla poprvé těhotná, o svém současném partnerovi se vyjadřovala hezky a nenaznačila, že by s ním měla nějaké rozkoly.

Respondentka č. 2

„Protože já já jsem teďka fakt úplně, na tom jsem úplně špatně s těma dětma, protože přítel nás opustil, šel pryč, protože měl jít do výkonu trestu, měl sedět, jo. A nenastoupil. Šel pryč, prostě nenastoupil a šel pryč. Prostě neřekl nám, kde je a co. Prostě nevíme vůbec jako takhle... Vůbec nevím. Jako volám mu ale prostě mu... On

prostě nechce mi říct, kde je přesně. Prostě nechce vůbec říct. Ale deptá s tím děcka, že. Malá ho chce vidět, tamta ho chce vidět. A k tomu ještě malá se nám narodila, že. On vůbec malou nevidí, co a jak. Ale mluvíme spolu a nechce nám to říct, kde je.“

„Já teďka jsem na něj fakt naštvaná, naštvál mně včera. Ještě on mi řekne: „Pošli mi peníze“. Ne, aby on nám je poslal, ale já jemu mám poslat.“

Respondentka č. 1

„Když on se to dozvěděl, že jsem jako těhotná, tak utekl, nechal mě s tím samou. Tak já o všechno jsem se musela postarat sama. O výbavičku, že pro to miminko, všechno jsem nakoupila.“

„A přítel ani na pohřeb malýmu nepřišel. Tak jsem byla na všechno sama. Taky jsem nemohla sehnat peníze na pohřeb. Až potom nějaký od strýce kamarád mi půjčil, že. Ještě jako na úroky. Jsem si půjčila 20 a musel jsem vrátit 27 000 za měsíc. Takže 7 000 navíc. Jako to už je jedno.“

Současní partneři obou respondentek nemohou pomoci svým přítelkyním, tak jak by ony potřebovaly, jelikož se také nacházejí v nejisté či problematické situaci. Nemají trvalé zaměstnání ani bydlení, v případě respondentky č. 1 má dokonce partner nastoupit do výkonu trestu, kde už byl i v minulosti.

Respondentka č. 1

„Potom se vrátil přítel z výkonu trestu. On seděl. Rok a půl seděl. A potom se vrátil a bydleli jsme na ubytovně, jak je L.... Jestli znáte, jak je L... To je prostě ubytovna. Tam jsme bydleli“.

„No pracoval tady někde, ale už nepracuje, protože šel pryč.“

Respondentka č. 2

„A přítel je teďka na ubytovně. No a já su tady. Nemůžeme nic si sehnat.“

„Přítel jakoby mi pomáhá, ale ten taky teďka to má blbý s prací, protože dělal ee teď v lednu nastoupil do práce do H..., tam taky dělal operátora výroby, ale ho tam nevyplatili. Nevyplatili ho, potom se naštoval, přijel zpátky sem, že. Tak měsíc byl bez práce, furt obvolával jako toto. Furt na pohovory chodil, jo. A jako žádné štěstí neměl. Potom jako si našel přes agenturu ee tady v O.... No ale to bylo v H... aj s ubytováním. (...) No a taky měl dostat zálohu, zálohu mu nedali, že. Potom tam zase řekli, že má. Mu slíbili, že bude mít 120 na hodinu, potom že zase bude mít 100 a potom se z toho vyklubalo, že bude mít 75 korun na hodinu. No takže taky úplně v nervech, že. Takže dal taky výpověď okamžitě.(...) Přemluvila jsem mamu s tátou, aby ho vzali na pár dní k sobě. Tak je u nich, ale nemá práci.

Těhotenství a brzký pobyt s partnerem

V životní dráze obou žen nastal důležitý zlom v okamžiku, když se seznámily s partnerem, se kterým následně otěhotněly. Respondentky zažily své první těhotenství v poměrně mladém věku. Respondentka č. 1 měla kolem 18 let, respondentka č. 2 zase uvádí, že měla přibližně 16 nebo 17 let. V tomto životní období opouštějí ženy svou orientační rodinu a začínají bydlet se svým partnerem a následně bydlení často střídají.

Respondentka č. 1

„Akorát pak jsem se seznámila s jedním cizincem. S Rumunem, tak jsme se rozhodli bydlet spolu. Jsme spolu byli dva roky, potom jsem otěhotněla.“

Respondentka č. 2

„A potom jsem si. Mi bylo nějak šestnáct sedmnáct, tak jsem potom nějak tu rodinku už jsem měla. To jsem žila s přítelem.“

T: „A jak jste se dostala do Olomouce?“

R: „S přítelem. Když jsem byla těhotná, tak jsem se rozhodla jít za ním do Olomouce.“

Problematika bydlení

Jednou z charakteristik životních drah respondentek je dlouhodobý problém s nalezením bydlení, což vidí jako hlavní důvod jejich pobytu v azylovém domě. Obě ženy často ubytování měnily a během svého života vystřídaly různé druhy ubytování. Respondentka č. 1 má zkušenost například s různými podnájmy, ubytovnami, domem na půli cesty, červeným křížem a azylovým domem. Respondentka č. 2 bydlela v různých podnájmech, na ubytovně, u rodičů a samozřejmě také v azylovém domě.

Obě respondentky uvádějí, že se aktivně snaží najít bydlení. Pročítají inzeráty a kontaktují majitele různých podnájmu nebo si podávají žádosti na příslušné úřady. Během hledání bydlení se dle svých slov setkaly s diskriminací. Obě respondentky totiž patří k romské menšině a uvádějí, že je to jeden z hlavních důvodů, proč nemohou sehnat bydlení. Jakmile majitelé zjistí, že jsou Romové, nemají zájem je ubytovat. Respondentka č. 2 dodává, že kromě toho pronajímatelům vadí, že má mnoho dětí.

Respondentka č. 1

„No a taky su bez bydlení, protože obvoláváte podnájmy, už dopředu se vás zeptají, jestli jste Romka. I když jste slušná. A jako vůbec. A můžete mít peněz kolik chcete a jako vůbec vás ne. Vůbec ani. Třeba vám řeknou: "Přijďte se podívat." Přijdete na prohlídku a ani nejsou schopní tam dorazit ani se omluvit.“

„Jako strašnej rasismus je tady. Strašnej. V Česku je strašnej rasismus. Na byty, aj na práci, když voláte. Prostě na všechno. Jdete do obchodu, tam se na vás dívají jako byste chtěla něco ukradnout, jo s prominutím.“

Respondentka č. 2

„Protože já si sama hledám. Oni pořád furt řešijou, že jsme Romové, že mám prostě tolik děcek, čtyři. A prostě oni se s váma nebavijou a hned Vám to vypnou. Prostě ne, prostě se s váma, nebavijou, prostě vám to hned vypnou ten telefon, řeknou si: „Nashle.“ No hrozný prostě.“

Přání do budoucna

Pobyt v azylovém domě je ze zákona časově omezen na jeden rok, ženy zde nemohou žít věčně, proto mé otázky směřovaly i k jejich představám o budoucnosti. Přesto, že budoucnost není součástí dosavadní životní dráhy respondentek, zařadila jsem do rozhovoru i otázky na toto téma. Z hlediska možnosti dalšího pobytu v azylovém domě považuji za důležité seznámit se s představami žen, které mají o své budoucnosti a způsobem, jakým o budoucnosti přemýšlejí. Obě ženy byly v tomto ohledu skromné, neměly žádná nereálná přání. Ve svých přáních myslely zejména na své děti a bydlení. Obě doufají, že se jim v budoucnu podaří nějaké bydlení najít. Přestože se obě nacházejí v obtížné situaci, nastínily mi i své plány, které se týkají vzdálenější budoucnosti. Přemýšlejí o tom, že až budou děti dostatečně velké a začnou chodit do školky nebo školy, tak si najdou nějakou práci. Nalezení bydlení obě uvedly jako dlouhodobý cíl také v individuálních plánech. U obou ale z rozhovorů vyplynula nejistota z toho, co bude do budoucna.

Respondentka č. 1

„Já v budoucnosti? Já si počkám, až ona vyroste, až ji vezmou do školky a já půjdu do práce.“

„No, já teďka musím si něco najít to bydlení. Hlavně to bydlení. A prostě modlím se i za to bydlení, tak vám to řeknu. To.. To je největší moje přání to bydlení a vlastně malá, aby už byla uzdravená. No a už... ať už jde do školky, máma si půjde do práce.“

Respondentka č. 2

„Jako by byla by jsem šťastná, fakt, šťastná by jsem byla, kdyby jsem měla fakt pro ty děcka, kde bydlet a bydleti.“

„A já potom, když mi vyroste ta Nikolka, až bude trošku větší, tak jako přemýšlím, že prostě půjdu někam do práce.“

Pobyt v azylových domech

Obě respondentky se v minulosti dostaly do složité situace, kdy přišly o bydlení, což je vedlo k jejich prvnímu pobytu v azylovém domě. Přičemž v obou případech jim se zařízením pobytu pomohl někdo z rodiny. Co se prvního pobytu žen v azylovém domě týče, nacházely se v podobné situaci. Musely si poradit bez partnera a byly na výchovu dětí nebo těhotenství samy. Partner respondentky č. 1 ji opustil a partner respondentky č. 2 nastupoval do výkonu trestu.

Respondentka č. 1

T: *„Jak jste se vůbec dostala do toho azylového domu? Jak jste se o něm dozvěděla?“*

R: *„Poprvé to byl nápad mamky, ona mi to tady pomohla zařídit. Moje máma to vyřídila“*

Respondentka č. 2

T: „Jak jste se vůbec o azylovém domě dozvěděla?“

R: *To mi domluvila jeho mamka, od přítele. (návštěva) jsem právě ani nevěděla, co je to azylák. Nevěděla jsem, co to je, kam půjdu tak.*

Hlavní příčinu pobytu v azylovém domě vidí v tom, že nemají kde bydlet a nedaří se jim najít adekvátní a dostupné bydlení, což je spojeno s tím, že je pronajímatelé nechtějí ubytovat z důvodu jejich původu. Zde bych odkázala na teoretickou část. Příčiny bezdomovectví, které respondentky uvádějí, podle ní spadají do objektivních faktorů. Ty zahrnují např. bytovou politiku, politiku zaměstnanosti, postavení etnických minorit, stanovisko majoritní společnosti k marginálním skupinám, sociální politiku státu (viz kapitola 1.1. Příčiny bezdomovectví). Oblast bydlení je hlavním problémem, se kterým potřebují pomoci od pracovníků azylových domů. Jiné problémy dle svých slov ženy nemají. Přesto, když jsme se dostaly k jejich finanční situaci, tak obě uvedly, že není právě ideální. Občas nemají peníze ani na nákup základních potřeb a musejí si půjčovat od rodiny a příbuzných. I v minulosti se dostaly do situací, kdy si musely peníze půjčit. Navíc z dokumentů respondentky č. 2 jsem se dozvěděla, že má exekuci, o které toho ale sama příliš neví.

Respondentka č. 1

T: „Takže ten hlavní problém, že jste se sem dostala-„

R: *„No, že sem neměla kde bydlet. Jo.“*

T: „A měla jste třeba ještě jiné problémy?“

R: *„Ne, že jsem fakt neměla, kde bydlet.“*

T: „A jak jste na tom teď finančně?“

R: „Ted’? Blbě. (smích) Beru rodičák. Jak jsem se sem nastěhovala, tak jsem brala i hmotnou nouzi, ale jak ted’ka vyšel nový zákon, že si vlastně můžu zvýšit rodičák jako na tu výši 7600. Tak já jsem si to jako zvýšila, ale už jsem ztratila tu hmotnou nouzi kvůli tady tomu, takže mám jen ten rodičák. Takže musím si paltit tady nájem čtyři devět, ted’ka malé plínky, hygienu, ted’ka nějaké jídlo a ted’ka často je nemocná, takže aj léky. No a se z toho nedá vyžít. Ale když už mi třeba docházejí plínky nebo to, tak máma mi pomůže. Pomáhá. Malé taky furt něco kupuje, když tam jdeme, tak jí vždycky něco dá. Kokina, věci jí kupuje, kočárek.“

Respondentka č. 2

T: A s čím vy sama potřebujete nejvíc pomoci?

R: „Já vám říkám jenom to bydlení. Já mám největší problém jenom s bydlením, s ničím jiným problém nemám. A kdyby jsem fakt měla to bydlení, tak já jsem fakt spokojená s těma děckama.“

T: „A jak jste na tom finančně? Jak to zvládáte finančně?“

R: „No, jako s peněžama? Jsem brala mateřskou na tu Klárku, na tu malou, nejmenší. Tu co má tři roky. A protože se mi narodila ted’ka Nikolka, tak mi tu mateřskou zastavili a dali mi to na tu Nikolku tu mateřskou. No tak jako s peněžama jsem na tom špatně, protože já nemám ani pro děcka jako takhle finančně nic jako takhle. Jako pomohla mi teta, jako ta, co tady ted’ byla. Pomohla mi, že. Ona tady taky bydlí. (...) Ta mi nějak pomohla, že mi nakoupila. Jako takhle děcka majou, že. Ale co dál, to fakt teda nevím, co bude. Nevím, co dál bude“

Zajímavé je také hodnocení jejich pobytů v azylových domech. Obě vnímají předchozí pobyty pozitivněji než pobyt současný. V současnosti nejsou již tolik spokojeny. Taktéž negativně hodnotí vliv azylového domu na své děti. Tímto problémem jsem se zabývala v kapitole s názvem Děti jako ohrožená skupina. Ty mohou nést těžce neustálé stěhování, stejně tak mohou trpět

nedostatečným uspokojováním základních potřeb. Respondentky potvrzují, že azylový dům nepovažují za vhodné prostředí pro výchovu dětí, protože na děti nepůsobí vhodné podněty.

Respondentka č. 1

T: „A jaký byl první pobyt v azylovém domě? Jak jste si zvykla na režim?“

R: „Jako jo, jo, jo. Bylo to dobrý. Jako myslím si, že to bylo aj lepší než teď.“

T: „Lepší než teď? A v čem?“

R: „Třeba jsem to tak nevnímala, že jsem.. Jako... neví, jak to mám říct... prostě čistější to tady bylo, jo. Prostě se dbalo na ten úklid. I ty maminky byly čistotný, že žádnéj bordel, že děti byly jako prostě vychovaný. Jako, že matka jim třeba řekla: „Prostě nejdeš“... jako něco, že nesmí, takže prostě to nesmělo, jo. Tady ty matky, co jsou, tak jim je to jedno všechno. Třeba ty děcka udělají tam nahoře bordel, jo. A jako nechají to tak. To není dobrý jako prostředí ani pro malou (...). A taky se těším, až půjdu odsud pryč, ať už mám svůj klid. Tak jak si uděláte tak máte“

Respondentka č. 2

„Já jsem si tam nestěžovala. Tam bylo jako... Tam sociální pracovníci byli hodní na mě jako tak, pomáhali mi všechno takhle. A v tým D (druhý azylový dům) taky byli hodní. Tam byly mladý holky, že. Jako taky si nestěžuju, tam bylo prostě krásný všecko. Soutěže tam byly prostě pro děcka, všechno. A tady jako neví, no. Tady nejsem spokojená“

T: „A jak si na pobyt tady zvykly vaše děti?“

R: „No, co jsou tady děcka, popravdě vám řeknu. Co tady jsou, ony jsou strašně bujný a sprostý. (...) Odmlouvá (mluví o dceři), sprostá je, všechno co dělají druzí, tak to dělá i ona. prostě já to nechci, aby taková byla, že. prostě půjde do školy nebo do školky půjde.“

„Prostě děcka mi rostou, oni se furt stěhují na azylák, na azylák, na azylák. To už mě fakt nebaví taky. A věřím, že už to nebaví ani děcka, co z toho mají.“

Životní krize

Životy žen nacházejících se v azylových domech jsou už tak samy o sobě obtížné, jsou zatíženy nejistotou, starostmi s bydlením a dalšími různými problémy, které ženy mají. Jejich život není jednoduchý. Ve svých dokumentech uvedly, že ve svém životě zažily opravdovou krizi. V kapitole Životní dráha jsem psala o negativních životních událostech, které se občas v životní dráze člověka objeví. Tyto negativní životní události se nazývají body obratu (viz kapitola 4. Životní dráha). V případě obou respondentek byla tato krize spojena s jejich dítětem. Již jsem se zmínila, že respondentka č. 1 v rozhovoru uvedla, že o své dítě přišla brzy po porodu. Respondentka č. 2 se mnou o své krizi nemluvila, ale z jejích dokumentů jsem vyčetla, že byla nucena dát dítě pryč kvůli svému současnému partnerovi, který dítě nepřijal, jelikož není jeho otcem.

Respondentka č. 1

„Ale mezitím mojí těhotenstvím jsem šla na předčasný porod. Ee 27. týden, měla jsem dva dni bolesti, mě nechali v nemocnosti no a už třetí den jsem nevládla ty bolesti. Tak mě vzali na císařák no a po osmi hodinách malej umřel. A tak jsem byla v šoku, že. Jsem, jsem nevěděla co a jak. Prostě mě to bolelo. To bylo úplně hrozný.“

6.3.4. Specifika životních drah klientek azylových domů

Určit, jakým způsobem se životní dráhy žen z azylových domů liší od životní dráhy jedinců z majoritní společnosti, je obtížné. Nikde v literatuře jsem totiž nenašla, jak vlastně taková typická životní dráha vypadá. Zejména proto, že

autoři píší o současné individualizaci v životní dráze člověka. Z toho důvodu jsem se zaměřila na specifika životních drah respondentek mezi sebou navzájem. Životní dráhy obou žen samozřejmě nejsou úplně totožné a můžeme v nich najít různé odlišnosti. Jedním z nich je zkušenost respondentky č. 2 s pobytem v azylovém domě již v dětství, kam se dostala ve 12 letech se svou matkou a sourozenci. Zatímco respondentka č. 1 se do azylového domu dostala poprvé až jako dospělá.

Jedním velkým rozdílem v životních drahách obou žen je zkušenost se zaměstnáním. Respondentka č. 2 během svého života nebyla nikdy zaměstnána, jelikož brzo otěhotněla a poté měla vždy malé děti, o které se musela starat. Naopak respondentka č. 1 se po absolvování základní školy nahlásila na úřad práce, kde si udělala rekvalifikační kurz a našla práci. Během svého života vystřídala dvě zaměstnání.

Respondentka č. 1

„Se mi nechtělo jít do učení jsem šla na UP. A pak vlastně jsem si požádala o rekvalifikaci na prodavačku. Tak jsem ji udělala, půl roku to jako trvalo. Tak jsem to udělala, potom si mě tam chtěli nechat v té práci. Tak jsem tam vydržela 3 měsíce. (...) No a já jsem potom, jsem zase byla bez práce. A potom jsem si našla v L.... Operátorka výroby v M., tam jsem dělala asi rok. Rok no.“

Respondentka č. 2

T: Byla jste někdy zaměstnaná?

„Ne, vůbec. Já jsem měla toho Petra. Jsem měla vždycky malé děti, jsem neměla kdy na práci.“

Příčina prvního pobytu v azylovém domě je také odlišná. První respondentka žila před prvním pobytem v azylovém domě s rodiči, kteří ale ztratili zaměstnání a nemohli si dovolit platit nájem. Ztráta zaměstnání a

chudoba je jednou z častých příčin ztráty bydlení, o které se zmiňují různí autoři (viz kapitola 1.1. Příčiny bezdomovectví). Pro druhou respondentku byl příčinou ztráty bydlení problematický vztah s nájemcem, ale neuvádí, co bylo příčinou neshod. Proto se rozhodla odejít do azylového domu. Finanční problémy v té době dle svých slov neměla.

Respondentka č. 2

„Jako neříkám platila jsem, jak se mělo, že. Já jsem mu to platila na prostě na účet, mu to furt chodilo na účet a on s tím prostě nebyl nějak spokojenej. Tak já jsem prostě řekla, že už toho mám plný zuby, že co on dělá, tak já jsem se z tama prostě odstěhovala a bydlela jsem v H... (azylový dům).“

Respondentky vnímají azylové domy jako jeden z důležitých nástrojů pomoci matkám s dětmi, kteří se ocitnou v životní tísni. Svůj potencionální návrat do azylového domu ale vidí každá odlišně. Samozřejmě si ani jedna nepřeje vrátit se do azylového domu, doufají, že si najdou nějaké vlastní bydlení. Přesto respondentka č. 1 uvádí, že kdyby se dostala do obdobné obtížné situace jako dnes, existuje možnost, že by služeb azylového domu využila znovu. Respondentka č. 2 tuto možnost naprosto odmítá a neumí si představit, že by se do azylového domu ještě vrátila. U respondentky č. 2 se ale jedná již o třetí pobyt v azylovém domě, jde tedy vidět, že při problémech s bydlením je pobyt v azylovém domě jedno z možných řešení. Respondentka by dokonce mohla bydlet u své matky, přesto nadále zůstává v azylovém domě.

Respondentka č. 2

„Ale já nevím, asi půjdu prostě k té mamě bydlet. Tady už to nedávám. A maminka má rodinný domeček svůj. Taky platí nájem jako takhle, ale má svoje, má klid, svoje, že tam. Já tam asi skončím taky s maminkou. Maminka tam je sama. A tady už... dost už toho mám tady. Aj děcka by to bylo lepší.“

T: „Do azylového domu byste už teda znova nešla?“

R: „Ne už ne. Co jsem tady, fakt jako už bych tady nechtěla. Vůbec. Jak jako vidím, jak se k vám chovají, všechno tady. To...“

Respondentky se také liší počtem pobytů v azylovém domě. Pro respondentku č. 1 se jedná teprve o druhý pobyt. Navíc mezera mezi oběma pobyty je přibližně 7 let. Zatímco pro respondentku č. 2 se jedná již o třetí pobyt v průběhu tří let. Ze záznamu o pobytu klientek jsem se dozvěděla, že i průběh jejich pobytu je odlišný. Respondentka č. 2 má občas problémy s dodržováním řádu azylového domu, nechává děti bez dozoru, a proto byla několikrát napomenuta. Respondentka v rozhovoru uváděla, že není spokojená s pobytem a chováním pracovníků, kteří ji občas napomínají. Z dokumentů taktéž vyplynulo, že má respondentka problémy s placením za pobyt v azylovém domě a neplatí vždy včas. Vysvětlovala to např. tím, že dala peníze partnerovi, který potřeboval advokáta. Respondentka č. 1 se v azylovém domě nacházela kratší dobu, přesto s ní doposud žádné problémy nebyly.

Respondentka č. 1

„Řvou prostě. To, to, to. To se jim nelíbí. To musíme udělat, tamto musíme udělat. A když něco my chceme, tak to prostě neudělají a když oni něco chtějí, tak to prostě musíme udělat. To se mi fakt už nelíbí tohle. A potom vám vyhrožují s tím, že vám ukončují smlouvu, a že kdykoliv se můžeme odstěhovat.“

7. Diskuse

Na základě teoretické části jsem měla určitou představu, jak asi vypadá životní dráha žen v azylových domech. Po absolvování rozhovorů mě poměrně překvapilo, jak jejich životní dráha vypadá. Z toho, co jsem se dozvěděla o problematice bezdomovectví a životě v azylových domech a popsala v teoretické části, jsem očekávala jiné příběhy. Samozřejmě je zde třeba vzít v úvahu velikost vzorku, který je bohužel malý, popřípadě by tato práce mohla posloužit jako základ pro další rozšiřující, s větším vzorkem

V první řadě jsem na základě teorie očekávala daleko problematičtější dětství klientek, zejména co se týče fungování orientační rodiny. Obě ale uvedly bezproblémové dětství v úplné rodině. Také jsem očekávala, že v současné době budou daleko více izolovány od rodiny a nebudou mít ve svém okolí patřičnou podporu. Respondentka č. 2 si v rozhovoru sice stěžovala, že je na vše sama a situaci nezvládá, což je do velké míry dáno tím, že bydlí daleko od rodiny. Na druhou stranu podporu v rodině má a při problémech se na ni může obrátit.

Co se týče problematiky osamělého mateřství, je to trochu komplikované. Ženy mají s tímto problémem zkušenost, zejména respondentka č. 1, kterou během těhotenství opustil partner. Taktéž u respondentky č. 2 by se dalo říci, že měla s tímto problémem zkušenost v době, kdy byl její partner ve vězení. Přesto si myslím, že nejsou typickými reprezentantkami tohoto problému. Jelikož v současnosti mají obě partnery a jak uvádějí, jsou s ním ony i děti v kontaktu. Přesto se ženy setkávají s problémem, který se týká jak osamělých žen, tak žen bez domova obecně. Jedná se o problémy finanční. Ženy žijí jen z mateřských dávek, dávek hmotné nouze, případně příspěvků od partnerů, které nejsou vždy pravidelné. Tyto příjmy ale nejsou dostatečné a ženy mají problém s nimi vyžít.

V teoretické části jsem věnovala jednu kapitolu také sociálnímu vyloučení, které mohou lidé bez domova pociťovat. Obě ženy problémem sociálního vyloučení spojovaly s diskriminací související s etnikem, o kterém jsem se již zmiňovala. Setkaly se s vyloučením ze strany majoritní společnosti, když hledaly ubytování. Respondentka č. 1 pociťovala sociální vyloučení i v dalších situacích ve svém životě, např. při hledání zaměstnání nebo jen nakupování v obchodě, kdy ji lidé automaticky považovali za zlodějku a to z toho důvodu, že je Romka.

V teoretické části jsem psala o negativním vlivu bezdomovectví na lidi bez domova. Taktéž jsem se věnovala problému deprivace, který bezdomovectví a život v azylovém domě mohou vyvolat. Napsat, že jsem u žen identifikovala znaky deprivace, by bylo přehnané, jelikož bych to nedokázala posoudit. Z jejich rozhovorů ale vyplývá, že obě jsou ze situace, ve které se nacházejí, nešťastné. Pociťovaly strach z toho, že nenajdou bydlení. Často se zmiňovaly o tom, že neví, co bude dál např. s bydlením nebo financemi. Byla cítit také určitá otrávenost ze života v azylovém domě, kde nemají dostatek soukromí ani místa a musí zde žít s dalšími ženami. První respondentka se rozpovídala o monotónnosti života v azylovém domě, kde každý den probíhá prakticky stejně.

Respondentka č. 2 se během našeho rozhovoru dotkla problému délky pobytu v azylovém domě, který je dle zákona stanoven na 1 rok. Podle ní není jeden rok dostatečně dlouhý, velmi rychle uteče a klientka si musí hledat další bydlení. Problematické je to zejména pro děti, které se musejí stěhovat a zvykat si na nové prostředí. Respondentka uvedla toto: *„Prostě děcka mi rostou, oni se furt stěhujou na azylák, na azylák, na azylák. To už mě fakt nebaví taky. A věřím, že už to nebaví ani děcka, co z toho mají“*. Dle respondentky by pobyt mohl prodloužen na 2 až 3 roky. To by samozřejmě usnadnilo situaci klientkám, ale zejména by to bylo vhodnější pro jejich děti, které by se

nemusely znovu stěhovat a zvykat si na nový domov, školu či přátele. Na druhou stranu si myslím, že stanovení určitého časového limitu je důležité, jelikož to matky motivuje k aktivnímu hledání bydlení a řešení své situace. Jeho prodloužení na 2 až 3 roky mi připadá příliš a mohlo by mít spíše demotivační charakter.

Závěr

Předmětem mé diplomové práce byla problematika opakovaných klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi. Mým cílem bylo popsání toho, jak vypadá životní dráha opakovaných klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi. Následně jsem hledala podobné znaky, které se v jejich životních drahách objevují, abych mohla odpovědět na výzkumnou otázku, kterou jsem si stanovila takto: Jaké jsou podobnosti v životních drahách opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi? Poté jsem se zaměřila také na odlišnosti životních drah opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi.

Pro svou práci jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu s využitím dvou technik sběru dat. Jako hlavní metodu jsem zvolila narativní rozhovor, který jsem doplnila obsahovou analýzou dokumentů. Výzkum jsem realizovala v Domově pro ženy a matky s dětmi v Olomouci. Pro svůj výzkum jsem bohužel nezískala příliš velký výzkumný vzorek, jelikož se v azylovém domě nacházely v době výzkumu pouze tři respondentky, jež splňovaly výzkumná kritéria, přičemž jedna z nich rozhovor odmítla. Analyzovala jsem tak pouze životní dráhy dvou klientek. Přesto se mi několik podobností v jejich životních drahách podařilo nalézt. Hlavní cíl i odpověď na výzkumnou otázku se mi tak podařilo splnit. Nejdříve jsem popsala případové studie jednotlivých životních drah žen a následně jsem je porovnávala a našla určité podobnosti.

Najít jasnou odpověď na otázku, proč se ženy opakovaně vrací do azylového domu, je problematické. Životy žen nejsou nikdy úplně stejné, dostávají se do azylového domu z rozličných důvodů. Životní dráha každé ženy je specifická, přesto můžeme najít podobnosti.

Výzkumným šetřením jsem zjistila, že ženy mají podobné rodinné zázemí. Rodina je pro ně záchytný bod, na který se mohou spolehnout. Pocházejí ale s rodin, které se taktéž setkaly s problematickou situací ohledně bydlení. Zásadní roli v životech žen hrají partneři, kteří byli příčinou odstěhování se od rodičů. S těmi prožily nelehké okamžiky, ve kterých se na ně ne vždy mohly spolehnout. Navíc i partneři respondentek se nacházejí v nejisté situaci a nejsou jim schopni dostatečně pomoci. Dlouhodobým problémem žen je neschopnost najít si adekvátní bydlení. Při svém hledání se setkávají s odmítáním, jehož příčinou je diskriminace. Respondentky zažily i okamžik, který považují za největší krizi svého života, a je spojen se ztrátou dítěte. Co se týče budoucnosti, na tu ženy nerezignují. Jejich plány se shodně zaměřují na nalezení bydlení. Také očekávají, až jim vyrostou děti a ony nastoupí do zaměstnání.

Psaní diplomové práce mě určitě obohatilo. Seznámila jsem se s fungováním azylových domů a prací sociálních pracovníků, která občas opravdu není jednoduchá. Musí řešit problémy, které mne vůbec nenapadly. Byla jsem mile překvapena ochotou jak pracovníků, tak klientek azylového domu. Obě ženy, se kterými jsem vedla rozhovor, byly vstřícné a neměly problém se mnou mluvit. Během svého výzkumu jsem také narazila na zajímavé téma, které souvisí s opakovaným pobytem žen v azylovém domě a kterým by dle mého měla být také věnována pozornost. V rámci návštěv azylového zařízení jsem měla možnost popovídat si se sociálními pracovníky, kteří mi velmi ochotně vyprávěli o svých zkušenostech s klientkami, zejména těmi opakovanými. Poukázali na zajímavý problém, kterému by se dle mého měla také věnovat pozornost, a stál by za další prozkoumání. Ukázalo se, že do azylového domu mají tendenci se vracet děti klientek. Jedna z respondentek opravdu zažila pobyt v azylovém domě již jako dítě. Měla jsem také možnost mluvit s další ženou, která byla opakovaně v azylovém domě jako dítě. Ta mi

sdělila, že když se dostala do obtížné situace s bydlením, byla to pro ni snadná cesta jak, se z ní dostat, jelikož už tuto možnost znala. Sociální pracovníci mi také sdělili, že v mnoha případech se do zařízení dostanou ženy, jejichž partneři v dětství pobývali v azylovém domě se svými matkami. Ti později své partnerky odkážou právě na azylové zařízení.

Literatura a zdroje

Alan, J. (1989). *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama.

Armáda spásy. (2014). *Tisková zpráva*. [online]. Citováno 23. srpna 2017. Dostupné z: http://armadaspasy.cz/sites/default/files/projects/tz_zeny.pdf.

Kolektiv autorů. (1997). *Obce, města, regiony a sociální služby*. Praha: Sociopress.

Budinová, A. (2012). *Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí*. Praha: ProFem.

Čámský, P. (2011). *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*. Praha: Portál.

Česko. (2006a). *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů*.

Česko. (2006b). *Vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách*.

Český statistický úřad. (2012). *Tisková zpráva k tiskové konferenci o výsledcích sčítání bezdomovců*. ČSÚ. [online]. Citováno 23. srpna 2017. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xt/tiskova_zprava_k_tiskove_konferenci_o_vysledcich_scitani_bezdomovcu.

Český statistický úřad. (2017). *Příjmovou chudobou byl vloni ohrožen téměř každý desátý Čech*. ČSÚ. [online]. Citováno 23. srpna 2017. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmovou-chudobou-byl-vloni-ohrozen-temer-kazdy-desaty-cech>.

Disman, M. (2011). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4. nezměněné vyd. Praha: Karolinum.

Dudová, R. (2009). *Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR*. *Sociologický časopis/Czech Social Review*, 45(4), 753–784. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7480a1aeabc8987dbcf7ab33a059cc8b1f76ef896_dudova.pdf.

Gavora, P. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.

Haasová, J. (2005). *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Hasmanová Marhánková, J. (2011). *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice: „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory)*. Praha: Gender Studies.

Hasmanová Marhánková, J. & Kreidl, M. (2012). *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: SLON.

Hašková, H. a kol. (2014). *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hetmánková, R. (2013). *Zpátky ze dna: Zaostrěno na ženy*. [online]. Praha. Dostupné z: http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2014/04/zprava_final.pdf.

Hradecký, I. a kol. (2007). *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje.

Hradecký, I. (1998). *Bezdomovství v České republice*. [online]. In *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě, Olomouc, 4. 3.* Praha: Naděje. Dostupné z: <https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/1998sbornik.pdf>.

Hradecký, I. & Hradecká, V. (1996). *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje.

Chaloupková, J. a kol. (2010). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Jandourek, J. (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál.

Johnová, M. (2011). *Individuální plánování – utajovaná síla sociální práce*. [online]. *Sociální práce/Sociálna práca*, 11(3), s. 5. Dostupné z: http://www.socialniprace.cz/soubory/sp3_2011_web-140320151102.pdf.

Keller, J. (2013). *Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. Praha: SLON.

Keller, J. (2014). *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Kodymová, P. & Koláčková, J. (2005). Sociální práce s osamělými rodiči. In Matoušek, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. (s. 43–54). Praha: Portál.

Kubátová, H. (2010). *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada.

Malík Holasová, V. (2014). *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*. Praha: Grada.

Marek, J., Strnad, A. & Hotovcová, L. (2012). *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál.

Mareš, P. (2000). Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. [online]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 36 (3), 285–297. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/028583b8ba8110c76a6ae9d260c5c0374e096283_376_285MARES.pdf.

Mareš, P. (2006). *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: VÚPSV.

Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.

Matějček, Z. & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén.

Matějček, Z. & Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.

Matějček, Z., Bubleová, V. & Kovařík, J. (1997). *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha.

Matoušek, O. a kol. (2007). *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál.

Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál.

Matoušek, O. & Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

MPSV. (2017). *Sociální služby*. [online]. Citováno 29. ledna 2018. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/18661>.

MPSV. (2018). *Statistiky nezaměstnanosti*. [online]. Citováno 29. ledna 2018. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/mes>.

Pavelková, J. (2007). *Problematika lidí v nouzi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

Průdková, T. & Novotný, P. (2008). *Bezdomovectví*. Praha: Triton.

Sdružení azylových domů v ČR. *Poslání a cíle S.A.D.* [online]. Citováno 23. srpna 2017. Dostupné z: <http://www.azylovedomy.cz/poslani-a-cile-s-a-d/>.

Schwarzová, G. (2005). Sociální práce s bezdomovci. In Matoušek, O. a kol. *Sociální práce v praxi* (s. 315–329). Praha: Portál.

Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál.

Statutární město Olomouc. [online]. Citováno 9. února 2018. Dostupné z: <http://www.olomouc.eu/obcan/socialni-sluzby/socialni-sluzby/domov-pro-zeny-a-matky-s-detmi>.

Strauss, A. & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Albert.

Švaříček, R., Šedřová, K. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Thomas, K. & So, M. (2016). Lost in Limbo: An Exploratory Study of Homeless Mothers' Experiences and Needs at Emergency Assistance Hotels. [online]. *Families in society: the journal of contemporary human services*, 97(2), 120–131. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/300158540_Lost_in_Limbo_An_Exploratory_Study_of_Homeless_Mothers'_Experiences_and_Needs_at_Emergency_Assistance_Hotels.

Vacínová, T. (2006). Problematika bezdomovectví. In Fleischmann, O. a kol. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce* (s. 128–140). Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.

Vágnerová, M. (2012). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál.

Váagnerová, M., Csémy, L. & Marek, J. (2013). *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum.

Vávra, M. (2013). Jak vnímáme lidi bez domova? Postoje, názory a aktivity veřejnosti. [online]. *Fórum sociální politiky*, 13(5):13–20. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/FSP_2013-05.pdf.

Wrožynová, Y. (2014). Anketa. [online]. *Sociální práce/Sociálna práca*, 14(2), 4-5. Dostupné z: http://www.socialniprace.cz/soubory/sp2_2014_web-151202115017.pdf.

Seznam zkratk

FEANTSA	Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci
ETHOS	Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení
ČSÚ	Český statistický úřad
S.A.D	Sdružení azylových domů
SEPM	Sociální a ekonomické podmínky mateřství
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí

Seznam příloh

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: Osnova rozhovoru

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

V rámci své diplomové práce provádím výzkum, jenž nese název „*Bezdomovectví matek - opakovaných klientek azylových domů pro matky s dětmi*“. Výzkumem se snažím lépe porozumět problému opakovaného návratu matek do azylových domů. Cílem výzkumu je popsání životních drah matek, jež jsou opakovanými klientkami azylových domů a nalezení podobností v jejich životních příbězích. Jedná se o kvalitativní výzkum k diplomové práci Bc. Marie Barabášové. Výzkum probíhá v rámci magisterského studia na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Výzkum je realizován formou rozhovoru a jeho následným přepisem a analýzou. Rozhovor bude nahráván na diktafon na mém telefonu a jeho materiál bude použit k účelům diplomové práce. Záznam rozhovoru bude po jeho přepsání smazán. Přepis rozhovoru bude deset let archivován u autorky výzkumu. Osobní údaje nebudou nikde zveřejněny, vaše identita zůstane v anonymitě. Všechny údaje, dle kterých byste mohla být rozeznána, budou pozměněny. Účast na výzkumu je dobrovolná. Rozhovor můžete v jeho průběhu kdykoliv ukončit.

Svým vlastnoručním podpisem souhlasíte s účastí na tomto výzkumném projektu popsaném výše.

V Olomouci dne.....

Jméno:

Podpis:.....

Příloha č. 2: Osnova rozhovoru

Život před azylovým domem a rodina

- Jaké jste měla dětství/dospívání?
- Jakou školu jste navštěvovala?
- V jaké rodině jste vyrůstala?
- Máte sourozence?
- Jste v kontaktu s rodinou? Je Vám rodina oporou/pomocí?

Příčina pobytu v azylovém domě.

- Co bylo hlavní příčina Vašeho 1. pobytu v azylovém domě?
- Jak jste se dostala do azylového domu?/Jak jste se o něm dozvěděla?
- Kde jste bydlela předtím?
- Měla jste kromě bydlení i jiné problémy?

Pobyt v azylovém domě:

- V kolika azylových domech jste byla ubytovaná?
- Jaký byl váš 1. první pobyt v AD? Jak jste si na něj zvykla?
- Kam jste šla, když vám skončil pobyt v prvním AD?
- Současný pobyt: Jak dlouho jste zde ubytovaná?
- Jak hodnotíte jednotlivé pobyty?
- V čem Vám pracovníci AD nejvíce pomohli a pomáhají? V čem potřebujete pomoci?
- Jak se Vy sama snažíte řešit svou situaci?

Finanční situace:

- Jaká je vaše finanční situace?
- Jste zaměstnaná? Byla jste zaměstnána v minulosti?

Děti:

- Kolik máte dětí?
- Navštěvují Vaše děti školu/školku? Jak se jim daří ve škole?
- Jak si Vaše děti zvykly na pobyt v azylovém domě?
- Jsou děti v kontaktu se svým otcem?

Budoucnost:

- Co budete dělat po ukončení pobytu v azylovém domě?
- Co byste si do budoucna přála?
- Myslíte, že ještě někdy využijete služeb azylového domu pro matky s dětmi?